

Samen werken aan een duurzame Amerstreek

Samen werken aan een **duurzame Amerstreek**

Triple P Monitor: onderzoek naar de duurzaamheid in de Amerstreek

November 2012

Voorwoord

Rabobank Amerstreek heeft in dit VN Jaar van de Coöperatie 2012 het economisch onderzoeksbureau van Rabobank Nederland gevraagd onderzoek te doen naar de duurzaamheid van de Amerstreek. Met de uitkomsten geeft Rabobank Amerstreek antwoord op de vraag hoe duurzaam onze regio is in sociaal, economisch en ecologisch opzicht en welke mogelijkheden er zijn om die duurzaamheid te versterken. Tijdens de opening van ons nieuwe adviescentrum op 12-12-12 overhandigden we het rapport aan de burgemeesters van de drie gemeenten in de Amerstreek.

Het doel van dit Triple P onderzoek is het leveren van een bijdrage aan verdere verduurzaming van de Amerstreek. Het geeft onze bank de kans meer focus aan te brengen in de besteding van het jaarlijks beschikbaar gestelde coöperatieve dividend. En het biedt aanknopingspunten om concrete initiatieven te stimuleren en te faciliteren.

Een belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat de Amerstreek als geheel duurzamer is dan elk van de afzonderlijke gemeenten. Er is in ons gebied opvallend veel synergie te bereiken op voorwaarde dat gemeenten en dorpen over de grenzen heen samenwerken. Als Rabobank staan wij midden in de samenleving en hebben daarmee bij uitstek een positie om diverse partijen met elkaar in verbinding te brengen. Wij nemen daarom de komende jaren allerlei initiatieven die in het teken staan van het vergroten van de duurzaamheid in onze regio. Door mensen samen te brengen, door onze kennis te delen of door kansrijke projecten financieel te steunen. Samen op weg naar een Amerstreek die nog mooier en duurzamer is... op ons kunt u rekenen!

Gerben van der Harst
Directievoorzitter

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusie	4
1. Inleiding	7
1.1 Duurzaamheid en Triple P	7
1.2 Onderzoeksgebied	8
1.3 Triple P-Monitor	8
1.4 Leeswijzer	10
2. People	12
2.1 Inleiding	12
2.2 Sociale duurzaamheid in de Amerstreek	13
2.3 Conclusie	21
3. Planet	22
3.1 Inleiding	22
3.2 Ecologische duurzaamheid in de Amerstreek	23
3.3 Conclusie	28
4. Profit	29
4.1 Inleiding	29
4.2 Economische duurzaamheid in de Amerstreek	30
4.3 Conclusie	36
5. De balans opgemaakt	38
5.1 Amerstreek scoort op duurzaamheid iets lager dan landelijk	38
5.2 Wie dragen bij aan duurzaamheid?	39
6. Werken aan verduurzaming	42
6.1 Aanknopingspunten voor verbetering	42
6.2 Workshops	43
Bijlagen	53
Colofon	56

Samenvatting en conclusie

Duurzaamheid van de Amerstreek gemeten

Met dit duurzaamheidsonderzoek geeft Rabobank Amerstreek antwoord op de vraag hoe duurzaam onze regio in sociaal, economisch en ecologisch opzicht is en welke mogelijkheden er zijn om de duurzaamheid van het gebied te versterken. De staat van duurzaamheid waarin de Amerstreek verkeert, is gemeten met de zogenoemde 'Triple P Monitor', een door Rabobank ontwikkeld instrument dat de kwaliteit van de leefomgeving in een regio meet op sociaal, ecologisch en economisch terrein, oftewel People, Planet en Profit. Aan de hand van 48 gemeten indicatoren is nagegaan hoe de Amerstreek er op deze drie terreinen voor staat.

Staat van duurzaamheid van de Amerstreek

Hoe staat de Amerstreek er qua duurzaamheid momenteel voor? Onze regio wijkt niet sterk af van het duurzaamheidsniveau van Nederland. Per saldo valt de duurzaamheidsscore iets lager uit dan het Nederlands gemiddelde. Op sociaal gebied behaalt de regio een gemiddelde score, op ecologisch gebied is sprake van enige achterstand en op economisch gebied scoort de Amerstreek relatief gunstig. Het vrij gemiddelde beeld duidt op een redelijk uitgebalanceerde regio, waarin de drie gemeenten Drimmelen, Geertruidenberg en Oosterhout elkaar qua profiel redelijk goed aanvullen. De duurzaamheidssituatie in deze afzonderlijke gemeenten is wat meer uitgesproken. Waar Geertruidenberg en Oosterhout zeer goed scoren op economie, is dat een minder sterk punt van Drimmelen. Die laatste gemeente doet het op zijn beurt weer beter op sociaal gebied dan Geertruidenberg. Natuur en milieu zijn terreinen waar alle drie de gemeenten wat achterblijven bij het Nederlands gemiddelde.

Sociale kwaliteit

De Amerstreek staat er op sociaal gebied vrij gemiddeld voor. Drimmelen steekt op sociaal gebied gunstig af door het relatief veilige woonklimaat en de sterke sociale cohesie. Op dat laatste aspect scoort Geertruidenberg minder goed. Daar wordt bijvoorbeeld door minder mensen aan vrijwilligerswerk gedaan, ondanks de rijke traditie rond muziek en carnaval. Voor emotioneel zwaardere en langduriger vormen van vrijwilligerswerk, zoals in zorg en welzijn, is echter minder animo. Gezien de hoge arbeidsparticipatie en vergrijzing in deze regio is het toekomstige draagvlak voor vrijwilligerswerk een aandachtspunt.

Economische kwaliteit

Dat de Amerstreek sterk scoort op economisch gebied, is vooral te danken aan de relatief goede financiële prestaties en positie van het bedrijfsleven. Ook het vestigingsklimaat komt gunstig uit de verf, vanwege de aanwezigheid van veel bedrijfsruimte en infrastructuur. Qua vernieuwingskracht van de economie in termen van nieuwe bedrijven en investeringen blijft de regio achter bij het landelijk gemiddelde. Aandacht voor economische vernieuwing is van belang om de goede bedrijfsprestaties te kunnen continueren.

Ecologische kwaliteit

De keerzijde van de goed presterende economie is een grotere druk op het 'grijze' milieu in termen van CO₂-uitstoot door productieactiviteiten en verkeer. Op het 'groene' milieu scoort de Amerstreek niet hoger dan landelijk. Het is dan ook zaak de milieudruk te verminderen door vergroening van het energieverbruik. Qua natuur- en cultuurhistorisch aanbod hebben de gemeenten samen heel wat te bieden, maar niet wezenlijk meer dan andere regio's. Regionale bundeling van alle unieke toeristische waarden is nodig om de Amerstreek zich te laten onderscheiden.

Aandachtsgebieden voor duurzame ontwikkeling

Op basis van de onderzoeksresultaten zijn in het rapport aanbevelingen opgenomen waaraan de regio kan werken voor een duurzame, krachtige toekomst.

Professionalisering vrijwilligerswerk

Op sociaal gebied komt het versterken van de sociale cohesie in de regio als belangrijke opgave naar voren. Een belangrijk aspect daarbij vormt de maatschappelijke inzet van mensen in het verenigingsleven, ondersteuning van kwetsbare medemensen en natuur en milieu. Het is zaak potentiële vrijwilligers beter te bereiken en te interesseren. Daarnaast is het belangrijk dat verenigingen en vrijwilligersorganisaties krachten bundelen en elkaars capaciteiten en faciliteiten gebruiken.

Toeristisch product 'Amerstreek'

Op punten kan het toeristisch aanbod worden aangevuld, maar het gaat er vooral om de samenhang binnen het bestaande regionale aanbod te versterken en als één geheel naar buiten te brengen. Met als onderdeel de promotie van het toeristisch product 'Amerstreek' gebaseerd op bundeling van de regionale dragers: de Biesbosch, Geertruidenberg, landgoederen en bossen rond Oosterhout, polders in Drimmelen, golfterreinen en jachthavens. Ook is het belangrijk dat in de aanloop naar festiviteiten en evenementen alle aandacht vanuit de regio hierop wordt gevestigd. Bijvoorbeeld met een 'Toeristische Jaarkalender Amerstreek'.

Naar een 'energie neutrale' Amerstreek

De milieubelasting (in termen van CO₂-uitstoot) is hier per inwoner hoger dan gemiddeld in Nederland. Vooral in kleinere kernen en bij agrarische bedrijven is het energieverbruik hoger. In grotere kernen en wijken hebben woningbouwcorporaties het nodige woningbezit en daarmee de kans het woningbestand op grotere schaal te verduurzamen. Onder andere door energiebesparende maatregelen en realisatie van duurzame energievoorzieningen, zoals zonne-energie. Ook overheid en bedrijfsleven hebben een verduurzamingsopgave. Zo is het van belang dat nieuw- en verbouwplannen van gebouwen sterk worden gemotiveerd door milieubelangen. Lokale initiatieven voor gezamenlijke opwekking, transport en gebruik van duurzame energie worden steeds populairder. Een energie-coöperatie maakt het gezamenlijk inkopen van zonnepanelen of opzetten van een biogasinstallatie mogelijk, zodat (aanloop)kosten van investeringen worden gedeeld. Maar ook in collectief verband kan de terugverdientijd nog een drempel vormen voor participatie. Alternatieve

financieringssystemen kunnen die drempel wellicht verlagen. Gemeentelijke overheden kunnen, bijvoorbeeld samen met de woningbouwcorporaties, de inzetbaarheid van dergelijke systemen verkennen.

Vernieuwen van de regionale economie

De sterke vertegenwoordiging van 'oude' economie, zoals industrie, bouw, logistiek en agrarische sector in de Amerstreek zorgt voor een lagere innovatiegraad van het bedrijfsleven. De Amerstreek heeft niet het vestigingsklimaat van een 'broedplaats' voor innovatieve starters. Het ligt voor de hand economische vernieuwing te stimuleren in de sectoren waarin de regio van oudsher sterk is: logistiek, maakindustrie, landbouw en vrijetijdssector. Het vernieuwen van bedrijfsprocessen en productenontwikkeling slaagt alleen met de aanwezigheid van goed opgeleid en kundig personeel. Het MKB in de Amerstreek moet zichzelf daarom aantrekkelijk maken en houden op de arbeidsmarkt door in personeel te blijven investeren.

Bouwen aan communities

De vertaling in concrete initiatieven vraagt om samenwerking op regionaal niveau. Het is dé randvoorwaarde voor een verdere duurzame ontwikkeling van de Amerstreek. We moeten bouwen aan regiobrede communities als een toeristisch-recreatief cluster, duurzame energiecoöperaties, sterke retailsector én vrijwilligerssector.

De uitdaging is deze communities meer te laten worden dan verzamelpunten van kennis en informatie. Het moeten samenwerkingsverbanden zijn die initiatieven realiseren. Denk bijvoorbeeld aan het samen ontwikkelen van arrangementen en evenementen in de toeristisch-recreatieve sector. Of gezamenlijke inkoop voor energieopwekking en bundeling van de afzet van duurzaam geproduceerde energie. Een regionale retailcommunity is van meerwaarde om de detailhandelsstructuur te versterken, onder andere door het winkelprofiel van de afzonderlijke kernen op elkaar af te stemmen. Een community voor de vrijwilligerssector kan zich bijvoorbeeld richten op uitwisseling van vrijwilligers tussen organisaties, regionale promotie van vrijwilligerswerk en het organiseren van matching events.

Rabobank Amerstreek vindt het bouwen aan communities van belang om vraagstukken in regionale samenwerkingsverbanden aan te pakken. De bank wil dan ook graag de realisatie van communities ondersteunen.

1 Inleiding

1.1 Duurzaamheid en Triple P

Duurzaamheid is een 'must'

Het beslag op de ons beschikbare natuurlijke hulpbronnen is de afgelopen decennia zo zeer toegenomen dat dit de draagkracht van de aarde te boven dreigt te gaan. Nederland heeft een van de hoogste ecologische voetafdrukken van de wereld. We consumeren hier ongeveer 3,5 maal zoveel als de aarde aankan en staan daarmee wereldwijd op de 9de plaats van meest belastende economieën.¹ Dit is geen vrijblijvende situatie. In toenemende mate worden we, door uitputting van natuurlijke hulpbronnen, milieuvervuiling en klimaatverandering, geconfronteerd met negatieve 'externe effecten' van onze technologische en economische ontwikkeling. Om te voorkomen dat de samenleving hieraan ten onder gaat, is de omslag naar een 'duurzame' ontwikkeling nodig, waarbij geen sprake is van uitputting en vervuiling van onze leefomgeving. Zo leerden onder meer de rapporten van de Club van Rome (1970) en de Commissie Brundtland (1988).

In de decennia die zijn verstreken sinds het ontstaan van dit inzicht heeft het begrip 'duurzaamheid' zich langzaam maar zeker in het centrum van ons bewustzijn genesteld. Een positief teken is dat de diepe economische crisis van de laatste jaren dit bewustzijn op diverse terreinen niet wezenlijk heeft aangetast. Denk bijvoorbeeld aan de nog altijd groeiende consumptie van biologische producten² en de verdere groei van de consumptie van groene stroom³.

Duurzaamheid vanuit drie dimensies: *Triple P*

'Duurzaamheid' heeft gaandeweg een bredere strekking gekregen dan de oorspronkelijke, puur ecologische. Naast 'goed rentmeesterschap' over onze natuurlijke omgeving behelst duurzaamheid dan ook het 'behoud van welvaart' en 'sociale samenhang en veiligheid'. De sociale, ecologische en economische dimensie van duurzaamheid worden in het Engels doorgaans aangeduid als *Triple P: people, planet, profit*. Met deze drie dimensies omvat het begrip 'duurzaamheid' de samenleving in de breedste zin.

¹ WNF (2012), Living Planet Report 2012.

² WUR (2011), Monitor Duurzaam Voedsel 2011.

³ CBS (2012), Statline (2012).

1.2 Onderzoeksgebied

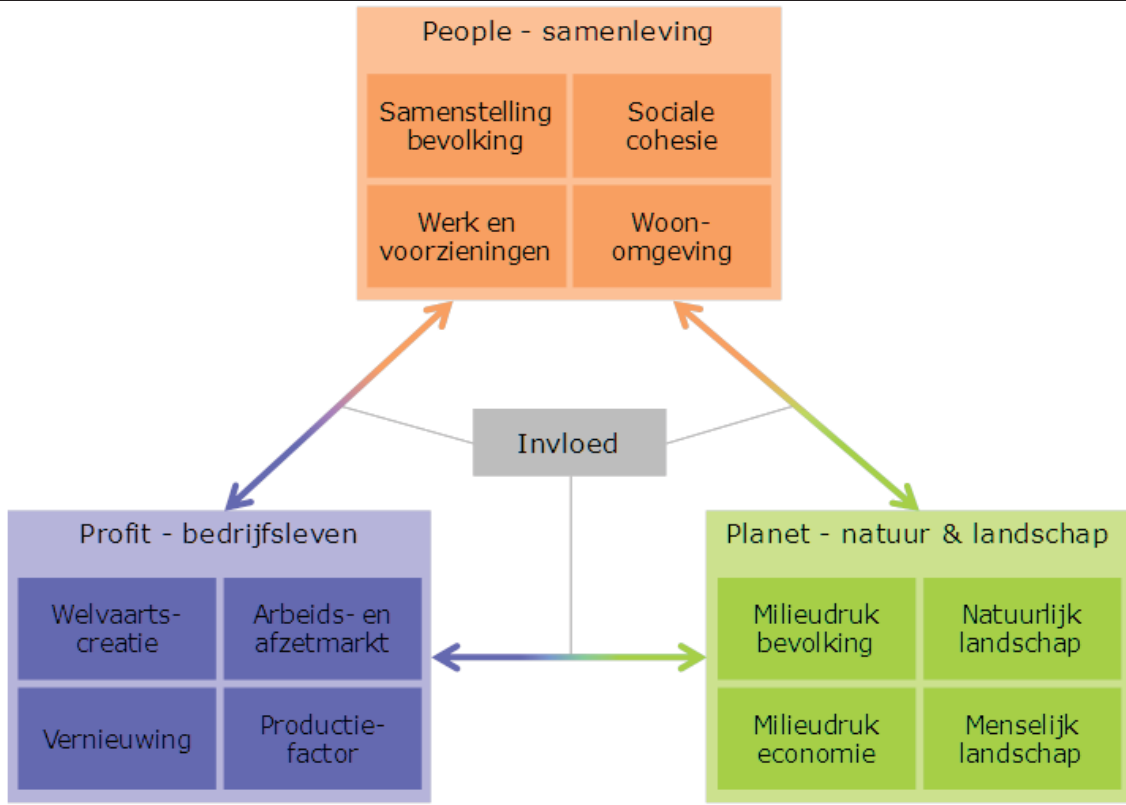
Het onderzoeksgebied van deze studie omvat de gemeenten Drimmelen, Geertruidenberg en Oosterhout. Deze gemeenten overlappen niet volledig met het werkgebied van Rabobank Amerstreek. Zo valt de kern Teteringen onder de gemeente Breda, maar binnen het werkgebied van de bank. Bij een aantal analyses is Teteringen daarom toch afzonderlijk meegenomen.

1.3 De Triple P-Monitor

Om de duurzaamheid van een regio te meten, heeft de Rabobank de Triple P Monitor ontwikkeld. Dit instrument meet de kwaliteit van de leefomgeving in een gebied op sociaal, ecologisch en economisch terrein, oftewel people, planet en profit. De duurzaamheid op deze drie dimensies wordt gemeten aan de hand van twaalf begrippen (vier per dimensie) die op hun beurt zijn gebaseerd op een groot aantal kenmerken (3 of 4 per begrip). Figuur 1.1 geeft de drie dimensies (people, planet en profit) en bijbehorende begrippen weer. In de bijlagen is een overzicht van alle kenmerken weergegeven.

Figuur 1.1 Triple P Monitor: dimensies en begrippen

Bron: Rabobank

De drie dimensies staan niet los van elkaar maar oefenen invloed op elkaar uit. Zo benut het bedrijfsleven (profit) de geboden fysieke ruimte en natuurlijke bronnen (planet), maakt de bevolking (people) gebruik van de geboden werkgelegenheid en welvaart (profit) en wordt de natuur (planet) geconfronteerd met CO₂-uitstoot, ontbossing, lichtvervuiling en afvalproductie van de bevolking (people). De drie dimensies zijn dus sterk afhankelijk van elkaar. Ontwikkelingen in één dimensie hebben daardoor ook direct invloed op de andere twee dimensies. Een nieuw bedrijventerrein is wellicht goed voor de economie, maar komt de natuur niet ten goede en kan daarom de totale duurzaamheid in een gebied verlagen.

Bovenstaande betekent dat we duurzaamheid op twee manieren kunnen beschouwen, namelijk als de mate waarin de drie dimensies duurzaamheid *ondervinden* en de mate waarin de drie dimensies aan duurzaamheid *bijdragen*. We noemen dit respectievelijk de passieve en de actieve benadering.

Passief: de mate waarin de drie dimensies duurzaamheid ondervinden.
Actief: de mate waarin de drie dimensies aan duurzaamheid bijdragen.

De Triple P monitor heeft de passieve benadering als uitgangspunt, zoals weergegeven in figuur 1.1. Het begrip 'arbeids- en afzetmarkt' is daarin bijvoorbeeld een begrip dat wordt ondervonden (passief) door profit en is daarom ook onderdeel van die dimensie. Het is echter een begrip dat wordt geboden (actief) door people. In de actieve benadering zou het begrip dan ook onderdeel zijn van people. In hoofdstuk 5, waarin de Triple P balans wordt opgemaakt, bekijken we duurzaamheid volgens de actieve benadering. Het begrip 'arbeids- en afzetmarkt' is dan onderdeel van people. Deze invalshoek van de actieve benadering is relevant om invloed uit te kunnen oefenen op duurzaamheidsaspecten via beleid.

In de Triple P-monitor krijgt een regio een score voor elke variabele. De score voor een begrip is de gemiddelde score van alle variabelen binnen dat begrip. Vervolgens worden de scores van de begrippen gemiddeld om de score voor de betreffende dimensie te bepalen. De uiteindelijke score voor duurzaamheid is het gemiddelde van de scores van de drie dimensies. Zo is in één oogopslag zichtbaar in welk opzicht de regio duurzamer of juist minder duurzaam is dan de rest van Nederland.

Berekening Triple P scores

In de Triple P Monitor wordt duurzaamheid gemeten op basis van de scores van een regio op de onderliggende kenmerken (zie bijlage I). Bij ieder kenmerk hebben we gekeken of de betreffende score positief of negatief bijdraagt aan de betreffende dimensie van duurzaamheid. Het landelijk gemiddelde is voor ieder kenmerk op 0 vastgesteld. Vervolgens kijken we in hoeverre het onderzoeksgebied boven of onder het landelijk gemiddelde scoort. De afwijking van het gemiddelde van een gemeente of regio wordt uitgedrukt ten opzichte van het gemiddelde van de afwijkingen van scores van alle gemeenten ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. Ofwel, de score van een gemeente wordt bepaald op basis van de zogenoemde 'standaarddeviatie' methode. Indien een gemeente hoger scoort dan alle gemeenten gemiddeld doen, wil dat zeggen, dat het betreffende kenmerk sterker bijdraagt aan de duurzaamheid van het gebied. Dit zijn de waardes die worden weergegeven in de grafieken. Een score hoger dan 0 wordt in de grafiek weergegeven als "gunstig" en een score lager dan 0 als "ongunstig". De scores zeggen dus niets over de absolute uitkomst van het betreffende kenmerk maar wel over de bijdrage van de uitkomst aan de duurzaamheid van het gebied.

Hoewel in de praktijk iedereen een regio op een eigen manier beleeft en waarde toekent aan de eigenschappen van een regio, is in de Triple P Monitor een keuze gemaakt voor kenmerken waaraan op basis van een 'objectief' gemiddelde een afweging kan worden gemaakt of ze positief dan wel negatief bijdragen aan de betreffende dimensie van duurzaamheid. Om deze uitkomsten in regionaal perspectief te plaatsen, hebben drie workshop en drie interviews met deskundigen uit de regio plaatsgevonden.

1.4 Leeswijzer

De volgende drie hoofdstukken (2 t/m 4) behandelen ieder één dimensie en gaan in op de sociale duurzaamheid (people), de ecologische duurzaamheid (planet) en de economische duurzaamheid (profit) van de Amerstreek. Ieder hoofdstuk begint met een uitleg van de samenstelling van de betreffende dimensie. Iedere volgende paragraaf laat de scores van de Amerstreek zien ten opzichte van de regio West-Noord-Brabant en Nederland. De regio West-Noord-Brabant betreft hier de

administratieve Corop-regio, zoals die door het CBS is afgebakend.⁴ Waar relevant wordt ook ingegaan op verschillen in scores tussen de afzonderlijke gemeenten van de Amerstreek: Drimmelen, Geertruidenberg en Oosterhout. Voorts worden in deze paragrafen de resultaten van de aanvullende analyses weergegeven. Alle drie de hoofdstukken sluiten af met een conclusie voor wat betreft de duurzaamheid van het gebied op de desbetreffende dimensie.

Daar waar de bovengenoemde drie hoofdstukken laten zien in hoeverre de drie dimensies afzonderlijk duurzaamheid ondervinden (passieve benadering), maakt hoofdstuk vijf de balans op en toont daarmee de totaalscore voor Triple P. In hetzelfde hoofdstuk benaderen we de Triple P Monitor vanaf de andere kant: de bijdrage van de drie dimensies aan duurzaamheid (actieve benadering). Ten slotte worden in hoofdstuk 6 de kansen voor verbetering van de duurzaamheid benoemd. De interviews en de workshops vormen hiervoor onder meer de basis.

⁴ Onder Corop-regio West-Noord-Brabant vallen de volgende gemeenten: Bergen op Zoom, Breda, Drimmelen, Etten-Leur, Geertruidenberg, Halderberge, Moerdijk, Oosterhout, Roosendaal, Rucphen, Steenbergen, Woensdrecht en Zundert.

2 People

2.1 Inleiding

Sociale duurzaamheid geeft aan in hoeverre een regio beschikt over die kenmerken die nodig zijn om de samenleving in stand te houden. Het zijn in de eerste plaats de samenstelling en de onderlinge verbondenheid van mensen die bepalen in hoeverre onze samenleving in de huidige vorm kan blijven voortbestaan. De sociale duurzaamheid van een regio is echter ook afhankelijk van wat de ecologische en economische dimensies de inwoners van een gebied te bieden hebben. Sociale duurzaamheid van de Amerstreek wordt aan de hand van vier begrippen belicht:

- Bevolkingssamenstelling
- Sociale cohesie
- Werk en voorzieningen
- Woonomgeving

Het begrip *bevolkingssamenstelling* heeft betrekking op de kenmerken van de bevolking in een gebied. Daarvoor kijken we in de eerste plaats naar een aantal 'harde' kenmerken, zoals het aandeel van inwoners met een bijstandsuitkering en het aandeel van jongeren die praktijkonderwijs volgen. Daarnaast spelen ook het aantal jongeren en de demografische dynamiek (bevolkingsgroei) een rol. Een samenleving waarin mensen zelf in hun levensonderhoud kunnen voorzien en zich kwalificeren voor een beroep is immers duurzamer dan een samenleving die noch in kwalitatieve, noch in kwantitatieve zin 'investeert' in de toekomst.

Het begrip *sociale cohesie* gaat in op de maatschappelijke samenhang in een gebied. Hierbij gaat het om de wat meer 'zachte' indicatoren die aangeven hoe de mens in het leven staat en hoe hij met andere mensen omgaat. Sociale cohesie wordt in de eerste plaats vastgesteld aan de hand van kenmerken die inzicht geven in de mate waarin mensen betrokken zijn bij de samenleving. Dat gebeurt aan de hand van het aandeel van de bevolking dat participeert in vrijwilligerswerk en op basis van de opkomst bij Tweede Kamerverkiezingen. Daarnaast is de wijze waarop sociale interactie plaatsvindt van belang voor de sociale cohesie. Interactie kan immers gericht zijn op samenwerking en daarmee de samenleving versterken, maar ook op confrontatie en daarmee de samenleving verzwakken. Daarom zijn ook het aandeel van protestpartijen in de verkiezingsuitslag en de criminaliteit belangrijke indicatoren voor de sociale cohesie in een gebied.

Het begrip *werk en voorzieningen* gaat in op de twee rollen die het bedrijfsleven – de economische dimensie van duurzaamheid– voor de inwoners van een gebied vervult. De economische dimensie heeft met andere woorden op twee manieren invloed op de sociale duurzaamheid van een regio. In de eerste plaats voorzien bedrijven en instellingen in de behoefte aan producten en diensten op allerlei terreinen. In dit kader is het aanbod van winkels en vrijetijdsvoorzieningen waarvan de bevolking in de regio gebruik kan maken van belang. Daarnaast biedt het

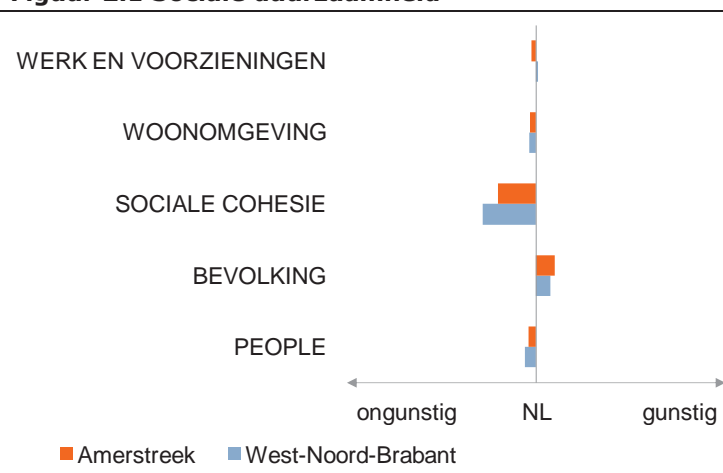
bedrijfsleven werkgelegenheid aan de beroepsbevolking. Om te bepalen in welke mate het bedrijfsleven dat doet, is gekeken naar de gemiddelde bedrijfsomvang en de bereikbaarheid van arbeidsplaatsen in het gebied.

Het begrip *woonomgeving* geeft de rol weer die de ecologische dimensie voor de inwoners van een gebied speelt. Mensen gebruiken hun omgeving vooral om te wonen en te recreëren. De mate waarin een gebied een gunstige woonomgeving biedt, komt tot uiting in de omvang van het areaal dat ter beschikking staat om te wonen. In de tweede plaats is de gemiddelde woningprijs een indicatie voor de mate waarin de woonomgeving aansluit bij de wensen van de inwoners van een gebied. In een prettige woonomgeving zijn mensen bereid om meer te betalen voor hun woning dan in een minder prettige omgeving. Tot slot zijn de mogelijkheden om te recreëren in de groene ruimte een belangrijk aspect van de woonomgeving.

2.2 Sociale duurzaamheid in de Amerstreek

De Amerstreek is net iets minder sociaal duurzaam dan gemiddeld in Nederland. Dit komt vooral doordat de regio lager scoort op het gebied van sociale cohesie en dat geldt in het bijzonder voor de gemeente Geertruidenberg. Die lage score wordt onvoldoende gecompenseerd door de bovengemiddelde score op bevolkingssamenstelling. Vooral Drimmelen steekt qua bevolkingskenmerken gunstig af bij het landelijk gemiddelde. Op het gebied van werk en voorzieningen en van woonomgeving kan de Amerstreek worden gezien als een 'gemiddelde regio' binnen Nederland.

Figuur 2.1 Sociale duurzaamheid

Bron: Rabobank

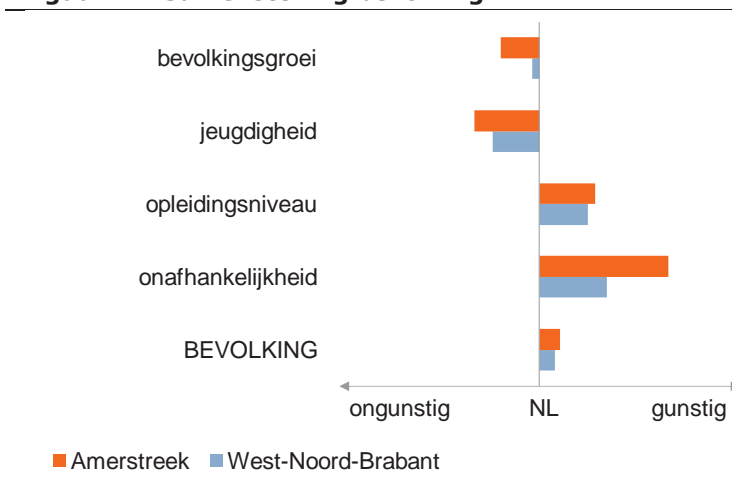
Samenstelling bevolking: gunstig 'sociaal kapitaal', ongunstige demografie

De samenstelling van de bevolking wordt vanuit twee perspectieven onder de loep genomen: demografisch (bevolkingsgroei en jeugdigheid van de bevolking) en het sociaal kapitaal (opleidingsniveau en economische onafhankelijkheid). Demografisch gezien scoort de regio onder het landelijk gemiddelde. Tussen 2000 en 2010 groeide de bevolking hier met 1,02%, tegen een groei van 1,05% landelijk. Dat lijken kleine

verschillen, maar binnen de Nederlandse context zijn dergelijke regionale groeiverschillen toch relatief groot. De bevolking in de Amerstreek is met circa 1.750 mensen toegenomen. Als de regio het Nederlandse (procentuele) groeicijfer had gehaald, zou de bevolking met 4.500 mensen zijn gegroeid. Dat verschil zou fors merkbaar zijn geweest in de behoefte aan bijvoorbeeld woningen en voorzieningen. Verder ligt het aandeel jongeren tot 25 jaar (op basis waarvan de jeugdigheid van de bevolking wordt bepaald) in deze regio op 28%. Dat is lager dan landelijk: 30%.

Daar staat tegenover dat het opleidingsniveau hier gemiddeld hoger is. In de Amerstreek volgt minder dan 2% van de leerlingen praktijkonderwijs, tegenover 3% landelijk. Met name in Drimmelen is het aandeel praktijkonderwijs volgende leerlingen laag. Tevens ligt de afhankelijkheid van een uitkering hier lager; slechts 2% van de huishoudens ontvangt een bijstandsuitkering, tegenover 4% landelijk. Ook op dat punt steekt Drimmelen extra gunstig af bij de andere gemeenten.

Figuur 2.2 Samenstelling bevolking

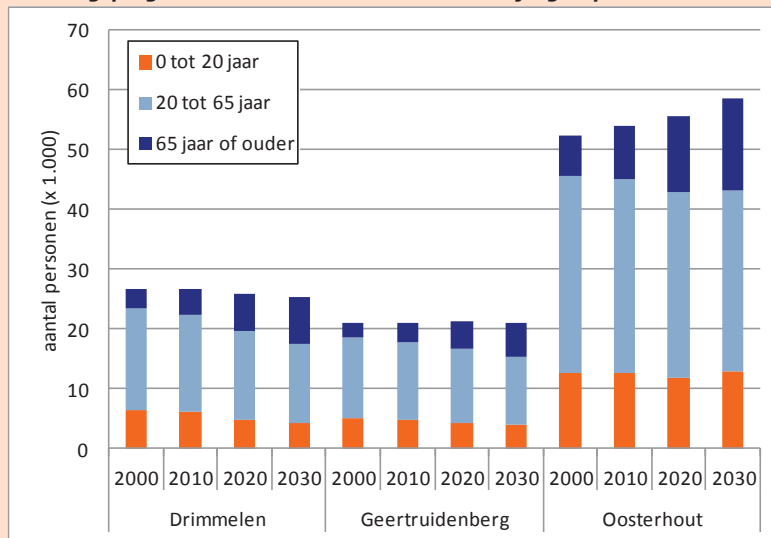

Bron: Rabobank

Kader 1: Bevolkingsprognose

De afgelopen tien jaar is de bevolking in de Amerstreek minder snel gegroeid dan in de tien jaar daarvoor. De bevolking van Drimmelen en Geertruidenberg lieten zelfs een lichte krimp zien. Oosterhout compenseerde hier net genoeg voor om de Amerstreek als geheel toch nog een lichte groei te laten doormaken. Het ziet er naar uit dat deze trend zich ook de komende decennia voortzet. De bevolking van Drimmelen en Geertruidenberg krimpen verder. Tussen 2010 en 2020 bedraagt de krimp in Drimmelen naar schatting 2,2% en in Geertruidenberg 1,4%. Daar staat een groei in Oosterhout tegenover van 2,9%. Per saldo resulteert dit in een regionale bevolkingsgroei van 1,2%. Tussen 2020 en 2030 bedraagt de regionale groei naar verwachting 1,7%, wat wederom te danken is aan Oosterhout (+5% bevolkingsgroei).

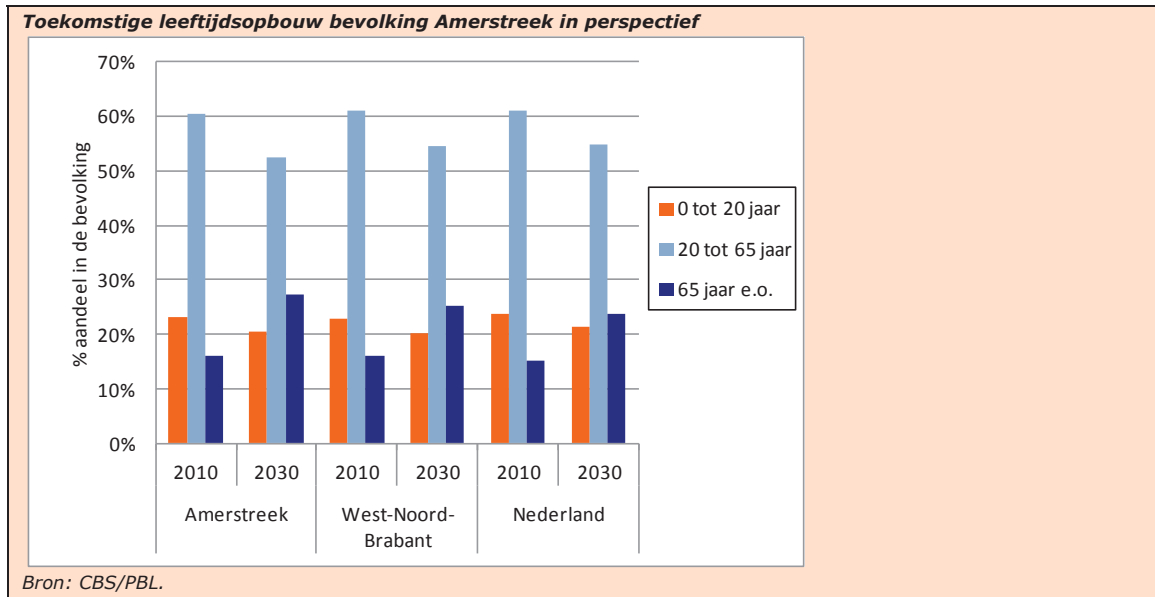
Bevolkingsprognose voor 2020 en 2030 naar leeftijdsgroep

Bron: CBS/PBL.

Ondertussen neemt de gemiddelde leeftijd van de bevolking toe. Onderstaande figuur laat zien dat het aandeel 65-plussers in alle drie de gemeenten, dus ook in Oosterhout, gestaag groeit. In Drimmelen tot maar liefst 30% van de bevolking in 2030. Het aandeel 20 tot 65 jarigen in de Amerstreek neemt af van 60% nu tot 52% in 2030. Dit betekent dat het economisch draagvlak verslechtert. Er zijn minder mensen beschikbaar voor de arbeidsmarkt en die moeten relatief meer jongeren en ouderen onderhouden.

De veroudering van de bevolking lijkt zich in de Amerstreek iets sneller te gaan voltrekken dan in Nederland als geheel. In elk geval zal het aandeel 65-plussers hier met ruim 27% in 2030 hoger liggen dan in Nederland (een kleine 24%). Het aandeel jongeren tot 20 jaar zal niet eens zoveel afwijken van het Nederlandse beeld. Vooral het percentage 'productieven' zal tegen die tijd relatief fors zijn teruggelopen.

Sociale cohesie: lager dan landelijk

De sociale cohesie in de Amerstreek is lager dan landelijk. Zo wordt in de regio minder aan vrijwilligerswerk gedaan. Het aandeel vrijwilligers op de bevolking ligt hier, met 13%, twee procentpunt lager dan landelijk. Drimmelen haalt het landelijke aandeel vrijwilligers als enige van de drie gemeenten wel.

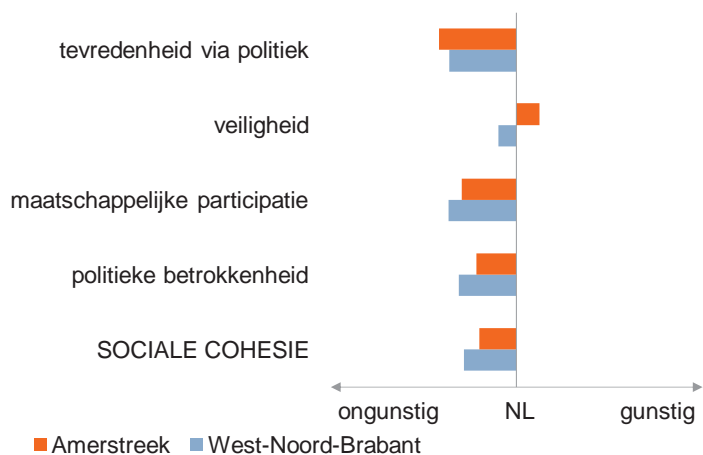
Ook is het politiek engagement (politieke betrokkenheid) in deze regio onder gemiddeld. De opkomst voor de Tweede Kamerverkiezingen lag hier in 2010 op een kleine 73%, terwijl die landelijk ruim 75% was. De partijkeuze tijdens die verkiezingen zijn een indicatie voor de maatschappelijke tevredenheid.

Protestpartijen als de SP, de Partij voor de Dieren en de PVV hebben het hier relatief goed gedaan. Zij kregen hier in totaal 33% van de stemmen. Landelijk behaalden zij 27% van de stemmen.

Op het gebied van veiligheid scoort de regio relatief gunstig. Het aantal misdrijven per inwoner lag hier in 2010 op 4%, wat iets lager is dan landelijk.⁵ Het zal niet verbazen dat plattelandsgemeente Drimmelen, met een misdaadcijfer van 2,3%, gunstig op veiligheid scoort.

⁵ Doordat deze cijfers het jaar 2010 betreffen, is de recente golf aan inbraken in de regio hier niet in meegenomen. De misdaadcijfers hebben echter betrekking op een grote diversiteit aan criminaliteit, waaronder overvallen, straatroof, mishandeling, etc.

Figuur 2.3 Sociale cohesie

Bron: Rabobank

Werk en voorzieningen: grotere bedrijven, consumentensector gemiddeld vertegenwoordigd

Op dit gebied laat de Amerstreek een zeer gemiddeld beeld zien. Binnen de regio zijn op specifieke punten wel verschillen tussen de gemeenten waarneembaar. De bereikbaarheid van banen is voor inwoners van Geertruidenberg duidelijk gunstiger dan voor inwoners van Drimmelen. De licht bovengemiddelde score van de Amerstreek op dit punt heeft de regio dan ook vooral te danken aan de gunstige situatie in Geertruidenberg. Deze gemeente heeft een sterk boven gemiddelde bereikbaarheid voor banen.

Geertruidenberg steekt eveneens gunstig af op het criterium van de gemiddelde bedrijfsomvang. Die komt, overigens evenals die in Oosterhout, uit op 7,6 arbeidsplaats per bedrijfsvestiging. In Drimmelen zorgen bedrijven voor gemiddeld 4,5 arbeidsplaats. Een dergelijke, kleinschaliger bedrijfsstructuur is gebruikelijk voor plattelandsgemeenten als Drimmelen. Het platteland mist immers niet alleen grotere bedrijven, maar er zijn evenmin grote overheidsinstellingen en voorzieningen in zorg en onderwijs te vinden.

Binnen de economie van de Amerstreek spelen de retailsector en de vrije tijdssector, gemeten naar het aandeel vestigingen, een iets kleinere rol. Winkels maken hier een kleine 18% van het bedrijvenbestand uit, tegenover 19% in de Nederlandse economie. Geen van de drie gemeenten in de regio hebben een economie die bovengemiddeld leunen op de retailsector. Waarschijnlijk zijn de gemeenten daarvoor niet groot genoeg en heeft Breda daarvoor een te sterke regiofunctie. Het belang van de vrije tijdssector binnen de economie van de Amerstreek bedraagt een kleine 4%, wat net iets minder groot is dan landelijk. Ondanks het groene karakter en de monumentale waarde van respectievelijk Drimmelen en Geertruidenberg, domineert de vrije tijdssector in deze gemeenten niet sterker dan elders in het land.

Figuur 2.4 Werk en voorzieningen

Bron: Rabobank

Woonomgeving: doorsnee woonklimaat in minder verstedelijkte context

De Amerstreek scoort qua woonomgeving rond het landelijk gemiddelde. Het op het oog doorsnee beeld van het woonklimaat in deze regio kent echter wel specifieke kenmerken. De regio heeft een wat minder stedelijk karakter, wanneer naar de adressendichtheid in het gebied wordt gekeken. Die dichtheid ligt in Geertruidenberg tegen het landelijk gemiddelde van 1.000 per km², maar is in Oosterhout bijna 1,5 maal zo hoog als landelijk. Het is niet verwonderlijk dat Drimmelen een beduidend lagere adressendichtheid heeft.

De vraagprijs van woningen ligt de afgelopen jaren in de Amerstreek gemiddeld iets hoger dan landelijk. De vraagprijs⁶ bedraagt hier € 2.446 per m² woonoppervlak, tegenover € 2.423 per m² in Nederland. Drimmelen steekt hier gunstig bij af met een vierkante meterprijs van € 2.537. Een hogere vraagprijs wordt hier gewaardeerd als zijnde gunstiger, aangezien het prijsniveau een weerspiegeling is van de aantrekkelijkheid van de woning en woonomgeving.

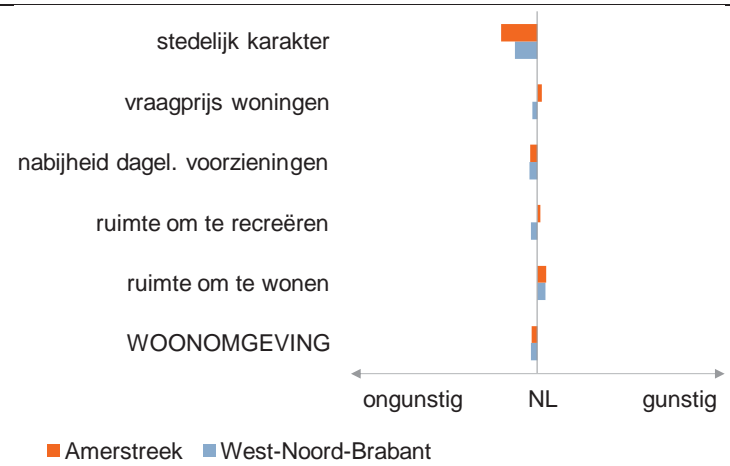
Oosterhout en Geertruidenberg stellen relatief veel ruimte aan de bevolking beschikbaar voor wonen en recreëren. Circa 16% van het landoppervlak is daar in gebruik voor deze functies. In Drimmelen is het leeuwendeel van de ruimte bestemd voor agrarische activiteiten en natuur (Biesbosch). Dat wil niet zeggen dat daar te weinig ruimte voor het woongenot beschikbaar is in de zin dat er een (groter) tekort aan woningen is. Het geeft alleen aan welk deel van de ruimte aan welke functie en doelgroep beschikbaar wordt gesteld.

De aantrekkelijkheid van de Amerstreek als woongebied wordt bepaald door de kwaliteit van de woningen en woonomgeving, maar ook door de aanwezigheid van voorzieningen. Dagelijkse voorzieningen als een basisschool, een huisarts en winkels zijn hier op relatief korte afstand te vinden. Inwoners van de Amerstreek moeten

⁶ Gemiddelde over 2009-2012 (peildatum juni).

gemiddeld 630 meter afleggen om een basisschool te vinden, net iets minder ver dan de gemiddelde Nederlander. De afstand tot een winkel voor dagelijkse boodschappen bedraagt hier gemiddeld 810 meter en ook dat is iets minder ver dan landelijk. En een huisarts zit gemiddeld op 1,1 km afstand. Opvallend is dat inwoners van Geertruidenberg wat verder moeten reizen voor een huisarts (gemiddeld 1,4 km) dan inwoners van plattelandsgemeente Drimmelen (1,2 km).

Figuur 2.5 Woonomgeving

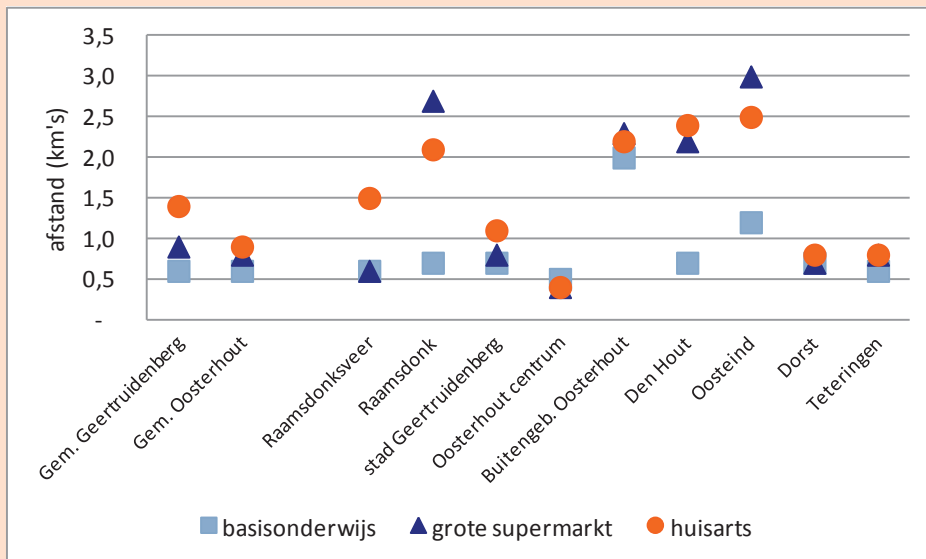

Bron: Rabobank

Kader 2: Voorzieningen in het landelijk gebied

De Amerstreek kenmerkt zich door een combinatie van tamelijk verstedelijkte en plattelandsgebieden. In Drimmelen is het platteland het meest uitgesproken zichtbaar, maar ook Oosterhout kent kleine kernen als Den Hout en Oosteind. En tot het werkgebied van Rabobank Amerstreek behoort ook de Bredase kern Teteringen. De leefbaarheid in de kleine kernen is een blijvend aandachtspunt in het beleid van gemeenten en hogere overheden. Die leefbaarheid wordt al snel in verband gebracht met de aanwezigheid van (basis)voorzieningen. Onderzoek naar de effecten van het verdwijnen van voorzieningen op de leefbaarheid leveren verschillende uitkomsten op.⁷ Niettemin behoeft ook in de Amerstreek het voorzieningenpeil in de kleine kernen een onverminderd aandacht. In onderstaande grafiek is te zien hoe groot de afstand is die inwoners van de stad Geertruidenberg en de kern Oosterhout minimaal (over de weg) moeten afleggen om bij een voorziening te komen. Doorgaans is die afstand korter voor mensen woonachtig in een grotere kern dan voor inwoners van een kleine kern. Toch laat de figuur hieronder zien dat inwoners van Dorst en Teteringen voor zowel een basisschool als een supermarkt als een huisarts nog geen kilometer hoeven af te leggen. Dat is niet verder dan inwoners van de kern Raamsdonksveer en de stad Geertruidenberg moeten reizen. Inwoners van Den Hout en Oosteind zijn wat dat betreft een stuk minder gunstig af. Die hebben al gauw een afstand van 2,5 tot 3 kilometer te overbruggen.

Bereikbaarheid van voorzieningen in Geertruidenberg en Oosterhout (2011)

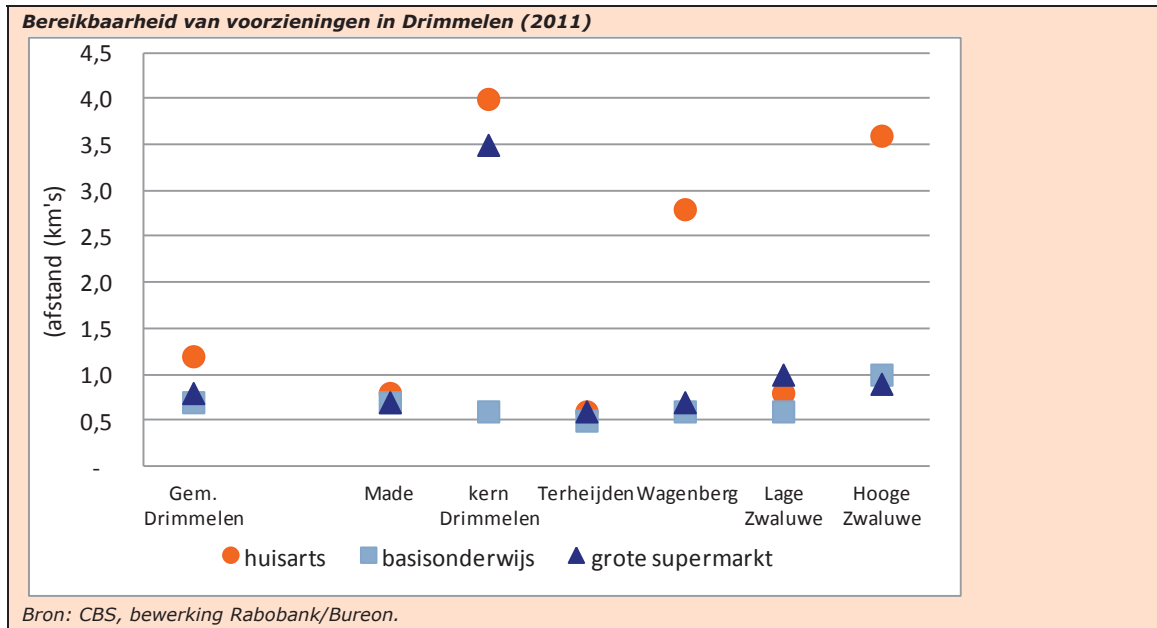

Bron: CBS, bewerking Rabobank/Bureon.

De figuur op pagina 21 laat dezelfde bereikbaarheid van voorzieningen zien voor kernen in de gemeente Drimmelen. Voor diverse kleine kernen is de afstand tot voorzieningen in Drimmelen nog groter dan voor kern in Oosterhout en de stad Geertruidenberg. Dit onderstreept het plattelandskarakter van Drimmelen. De figuur laat zien dat Made en Lage Zwaluwe de grotere verzorgende kernen zijn. De kern Drimmelen heeft geen huisarts of grote supermarkt in zijn nabijheid.

Overigens zegt de nabijheid van de weergegeven voorzieningen nog niets over de keuze die mensen uit dit type voorzieningen hebben. De kans is groot dat men weliswaar een basisschool dicht in de buurt heeft, maar dat het ook direct de enige is.

⁷ Zie o.a. CBS (2010), Rapportage "Sociale Samenhang", CAB (2011), Leven in de leegte - Leefbaarheid in Noord-Groningen anno 2010, Randstedelijke Rekenkamer (2011), 'Vitaal Platteland – Leefbaarheid en sociaaleconomische vitalisering van het platteland in de Randstad.

2.3 Conclusie

De inwoners van de Amerstreek leven in een omgeving die ongeveer even duurzaam is als die voor de gemiddelde Nederlander. Alleen qua sociale cohesie is het leefklimaat in deze regio minder duurzaam. Dat wordt gedeeltelijk 'gecompenseerd' door de gunstige samenstelling van de bevolking. Vooral het sociaal kapitaal van de regio staat er relatief goed voor. Demografisch scoort de Amerstreek onder het landelijk gemiddelde.

Van de drie gemeenten is de situatie in Geertruidenberg op sociaal gebied het minst gunstig. Dit komt vooral door het lagere opleidingsniveau, de ongunstiger demografische ontwikkeling en de wat achterblijvende maatschappelijke participatie van de inwoners. In die zin is deze gemeente regionaal gezien de contramale van de gemeente Drimmelen. Oosterhout scoort over de criteria bezien gematigder en komt daarmee als enige gemeente uit op een score voor *people* die rond het Nederlands gemiddelde ligt.

3 Planet

3.1 Inleiding

Bij ecologische duurzaamheid gaat het om de mate waarin een regio beschikt over de kenmerken die nodig zijn om de ruimtelijke kwaliteit in stand te houden. De natuurlijke omgeving en het menselijk landschap (cultuurhistorie) in een regio zijn de primaire dragers van de ecologische duurzaamheid. Maar voor het voortbestaan van onze beschaving is het ook noodzakelijk dat de huidige generatie er voor zorgt dat de leefbaarheid voor toekomstige generaties gegarandeerd is. Dit 'goed rentmeesterschap', gemeten in termen van milieubelasting door de mens, is afhankelijk van de aanwezigheid en het gedrag van zowel de bevolking, acterend als consumenten (sociale dimensie), als het bedrijfsleven (economische dimensie). Ecologische duurzaamheid wordt op basis van vier dimensies vastgesteld:

- Natuur(lijke) omgeving
- Cultuurlandschap
- Milieudruk bevolking
- Milieudruk economie/bedrijfsleven

Het begrip *natuurlijke omgeving* geeft de mate aan waarin in een gebied sprake is van duurzaamheid qua natuur en landschap. Hiervoor kijken we in de eerste plaats naar het grondgebruik waarbij de oppervlakte natuur en de ontwikkeling daarvan relevant zijn. Daarnaast speelt kwaliteit van de natuurlijke omgeving een rol. Hiervoor kijken we naar de flora in het gebied op basis van het aanwezige aantal (bedreigde) plantensoorten.

Behalve de natuur draagt het *menselijke landschap* (culturele elementen) bij aan de ruimtelijke kwaliteit en daarmee de ecologische duurzaamheid van een regio. Hiervoor brengen we het aantal beschermde gezichten en de aanwezigheid van monumenten en cultuurhistorische elementen in kaart.

Daarnaast is de ecologische duurzaamheid afhankelijk van de druk die de bevolking uitoefent op de natuurlijke omgeving, de *milieudruk bevolking*. Enerzijds vormt de mens alleen al door zijn aanwezigheid een belasting voor het milieu. Deze belasting kan worden weergegeven door de bevolkingsdichtheid en het ruimtebeslag dat gepaard gaat met de aanwezigheid van deze bevolking. Maar ook het menselijk gedrag is van invloed op het milieu, bijvoorbeeld door autobezit en stroomverbruik. Dit meten we aan de hand van de CO₂-uitstoot per inwoner.

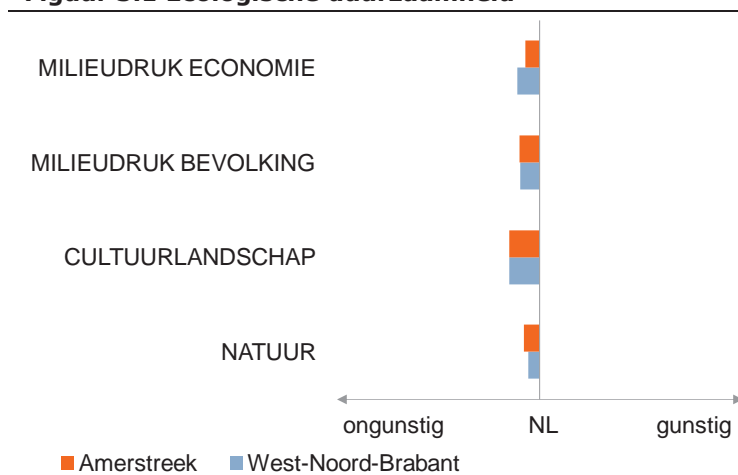
Ten slotte wordt de ecologische duurzaamheid beïnvloed door de aanwezigheid en het gedrag van economische activiteiten door bedrijven en instellingen: *milieudruk bedrijfsleven*. Net als een individu vormt een onderneming of maatschappelijke instelling door haar aanwezigheid alleen al een belasting voor het milieu. Deze belasting kan worden weergegeven door de werkgelegenheidsdichtheid en het

ruimtebeslag dat gepaard gaat met de aanwezigheid van economische activiteiten. Verder zijn bedrijven en instellingen ook door hun gedrag van invloed op de ecologische duurzaamheid, bijvoorbeeld door het gebruik van machines en het transport van goederen. Deze milieubelasting meten we aan de hand van de CO₂-uitstoot per arbeidsplaats en per kilometer weglengte.

3.2 Ecologische duurzaamheid in de Amerstreek

Over het geheel genomen laat de ecologische duurzaamheid van de Amerstreek een licht onder gemiddeld beeld zien. Op alle vier de gemeten begrippen komt de score onder het Nederlands gemiddelde uit. Dit is een opmerkelijke constatering voor een regio met de nodige open poldergebieden (Drimmelen), bosgebieden rond Teteringen en natuurlijk niet te vergeten de Biesbosch. Binnen de Nederlandse context valt het ecologische leefklimaat niettemin wat tegen. Dat geldt opvallend genoeg zelfs voor de meest rurale van de drie gemeenten: Drimmelen. Overigens wijken de scores van de Amerstreek weinig af van die van de regio West-Noord-Brabant als geheel.

Figuur 3.1 Ecologische duurzaamheid

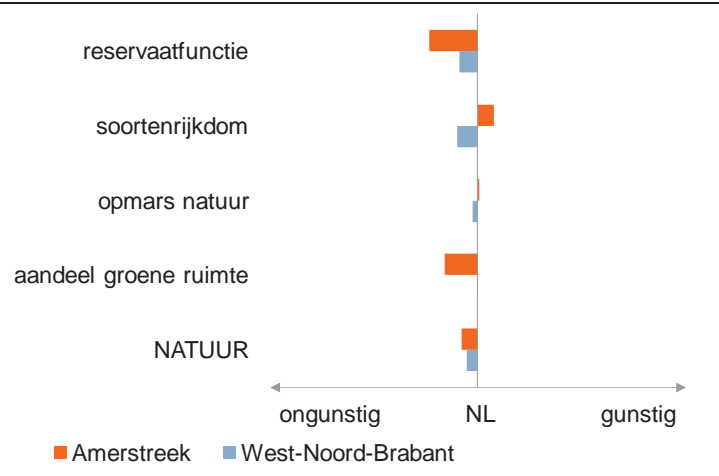

Bron: Rabobank

Natuurlijke omgeving: kwaliteit blijft achter bij Nederlands gemiddelde

De natuurlijke omgeving draagt in de Amerstreek minder bij aan de ecologische kwaliteit van de regio dan in Nederland. Alleen de soortenrijkdom van planten en bloemen is hier hoger dan gemiddeld. In deze regio worden 198 soorten plantensoorten per km² geteld, tegenover 188 landelijk. Dit is niet te danken aan een overmatige beschikbaarheid van groene ruimte en natuurgebieden. De Amerstreek bestaat voor 67% uit agrarische en natuurgebieden, een aandeel dat 7%-punt lager is dan dat voor Nederland als geheel. De hoeveelheid natuurgebied is vanaf 2000 ongeveer even snel toegenomen als landelijk tot 3019 hectare in 2009. De reservaatfunctie van de regio valt naar verhouding laag uit. Dat wil zeggen dat hier minder bedreigde plantensoorten voorkomen.

Figuur 3.2 Natuurlijke omgeving

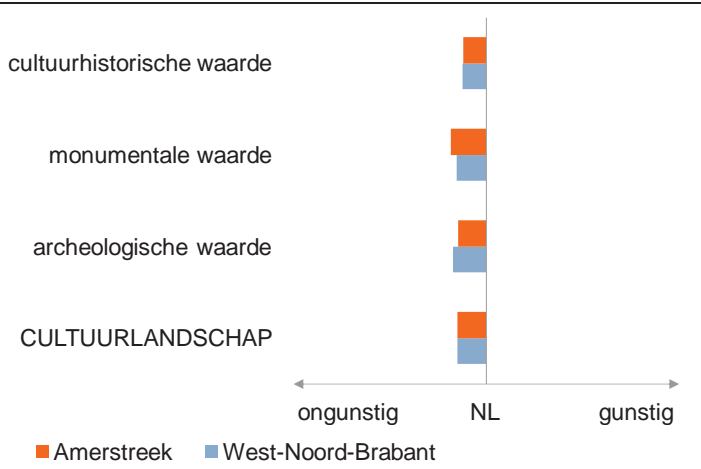
Bron: Rabobank

Cultuurlandschap: concentratie cultuurhistorie in Geertruidenberg

De regio profileert zich graag als een gebied dat aantrekkelijk is voor toeristen. De archeologische, cultuurhistorische en monumentale waarde van de Amerstreek blijft echter onder het landelijk gemiddeld steken. De streek wijkt op dit punt niet sterk af van de grotere regio West-Noord-Brabant. Positieve uitschieter binnen de Amerstreek is de gemeente Geertruidenberg met hogere archeologische en monumentale waarden, die uiteraard te danken zijn aan de oude stad Geertruidenberg. De stad telt twee archeologische monumenten en 120 monumentale objecten. Oosterhout herbergt één archeologisch monument: Huis te Strijen. Drimmelen ontbeert archeologische monumenten.⁸ Oosterhout en Drimmelen herbergen samen 140 monumentale objecten. In Oosterhout zijn dat bijvoorbeeld de nodige woonpanden in het dorpscentrum en industrieel erfgoed als Brouwerij De Gekroonde Bel en machinale kuiperij-zagerij Simfa (hout- en paletfabriek). Oosterhout telt wel de meeste cultuurhistorische objecten in het buitengebied; 34, tegenover 16 in Drimmelen en 14 in Geertruidenberg.

⁸ KICH, 2012.

Figuur 3.3 Cultuurlandschap

Bron: Rabobank

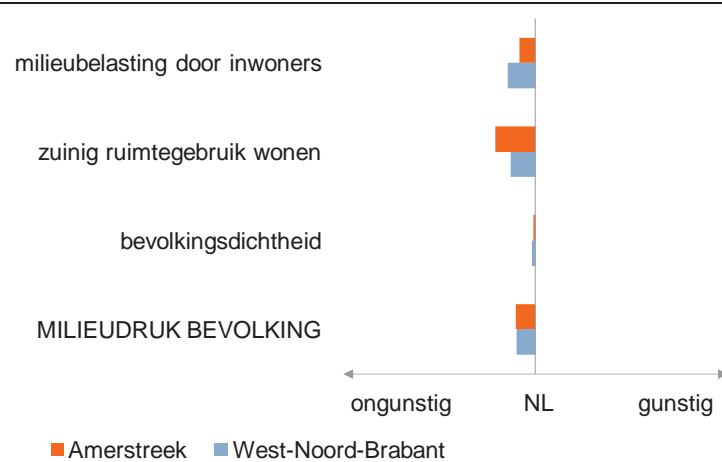
Milieudruk bevolking: relatief hoog in Drimmelen

Deze wijk niet wezenlijk af van het Nederlands gemiddelde. Met een bevolkingsdichtheid van 4,6 inwoners per hectare is de intensiteit van het menselijk ruimtegebruik in de Amerstreek ongeveer even hoog als landelijk. De milieubelasting, uitgedrukt als CO₂-uitstoot per inwoner, is hier zelfs wat lager dan landelijk. De CO₂-uitstoot van inwoners van Drimmelen is wel duidelijk hoger dan die van de bevolking van Oosterhout en Geertruidenberg. Inwoners van Drimmelen maken meer autokilometers en wonen in gemiddeld grotere, meer energiebehoevende woningen (zie kader 3).

De effecten van agrarische activiteiten zijn nog buiten beschouwing gelaten. Die worden onder 'milieudruk economie' meegenomen.

De Amerstreek kent een relatief hoog ruimtegebruik voor woningen. Hier staan 28 woningen per hectare, terwijl dat er in Nederland bijna 32 zijn. Dit hangt samen met de minder verstedelijkte ruimtelijke structuur van het gebied. Het is dan ook niet verwonderlijk dat plattelandsgemeente Drimmelen, met 24 woningen per hectare de laagste dichtheid heeft en daarmee het beste scoort van de drie gemeenten.

Figuur 3.4 Milieudruk bevolking

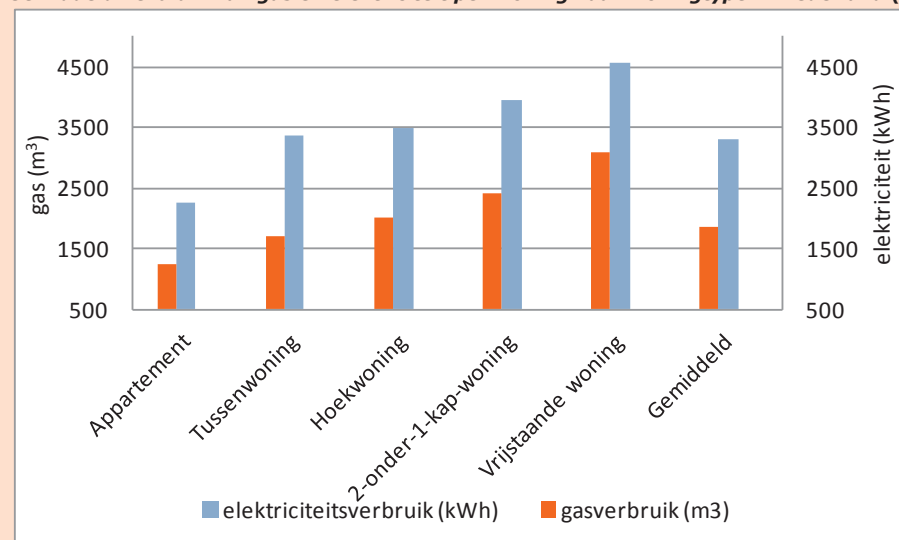
Bron: Rabobank

Kader 3: Energieverbruik per woning

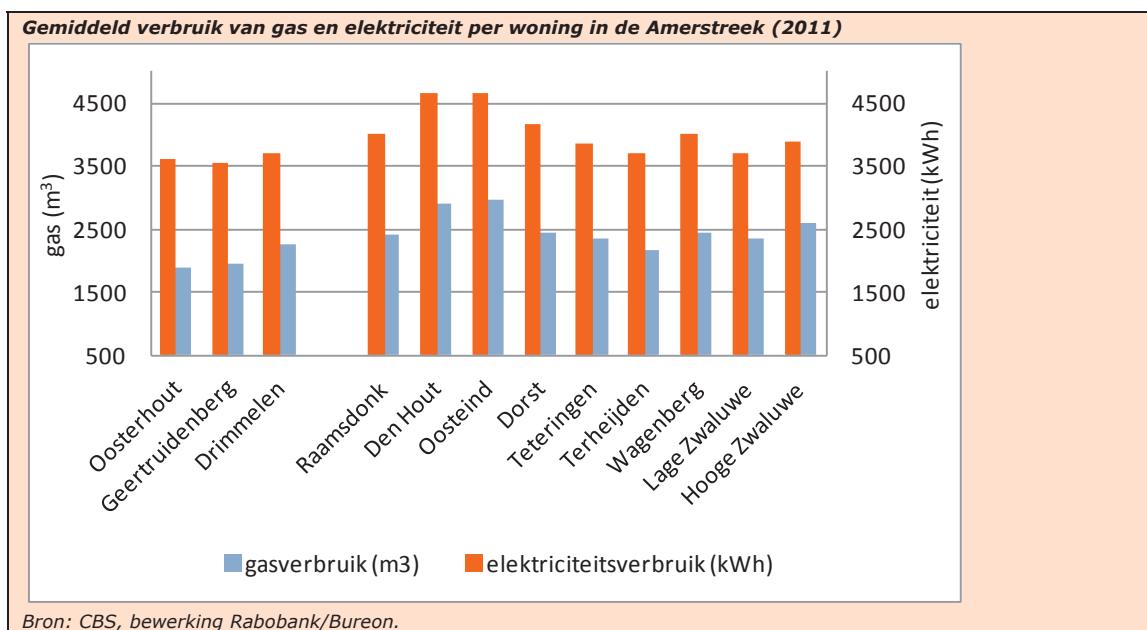
Het energieverbruik in huis hangt onder andere samen met de omvang van de woning. Onderstaande figuur laat zien dat het energieverbruik in vrijstaande woningen minstens twee maal zo hoog is als dat in appartementen. Niet alleen vergen grotere woningen meer energie om te verwarmen en zijn er gemiddeld meer en grotere elektrische apparaten en verlichting te vinden. Ook tellen vrijstaande woningen gemiddeld meer leden per huishouden dan kleine woningen. Hoe groter het gezin, des te groter zal het energieverbruik zijn.

Het zal dan ook niet verbazen dat het energieverbruik per woning op het platteland hoger ligt dan in de stad. Ook in de Amerstreek is dit patroon zichtbaar. Het energieverbruik in plattelandsgemeente Drimmelen ligt hoger dan in de andere gemeenten. Bovendien laten de meeste kleine kernen een beduidend hoger verbruik per woning zien dan het gemeentelijke gemiddelde. Den Hout en Oosteind spannen hierbij de kroon. Daar overstijgt het jaarlijkse elektriciteitsverbruik per woning de 4500 kWh. Ter vergelijking: woningen in het centrum van Oosterhout (niet in de grafiek weergegeven) kennen een elektriciteitsverbruik van gemiddeld nog geen 3000 kWh per jaar.

Gemiddeld verbruik van gas en elektriciteit per woning naar woningtype in Nederland (2011)

Bron: CBS, bewerking Rabobank/Bureon.

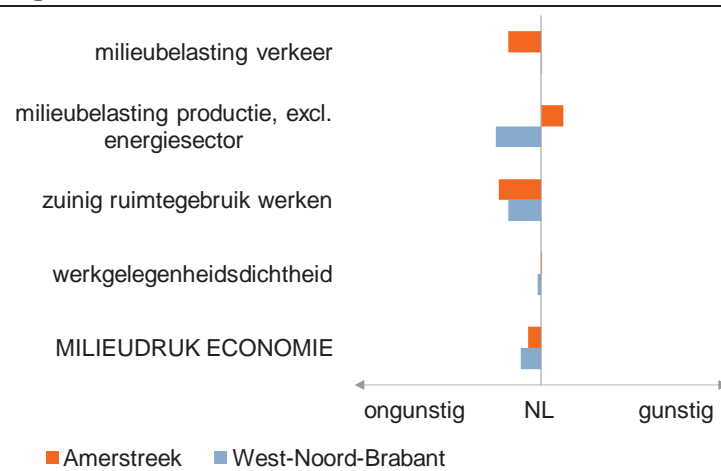

Milieudruk economie: ondanks industriële structuur minder CO₂-uitstoot

De score voor milieubelasting door het bedrijfsleven is even laag als de score voor milieubelasting door de bevolking. Minpunten zijn het minder zuinige ruimtegebruik door bedrijven en instellingen en de hogere milieudruk door het verkeer. De aanwezigheid van veel logistieke en industriële bedrijven is hiervan de oorzaak.

De oververtegenwoordiging van deze sectoren resulteert echter opvallend genoeg niet in een bovengemiddelde CO₂-uitstoot. Die uitstoot is met 4,7 ton per arbeidkracht lager dan in Nederland en zeker lager dan in de grotere regio West-Noord-Brabant. Wat verder meevalt, is dat ondanks het weinig efficiënte ruimtegebruik de werkgelegenheidsdichtheid rond het Nederlands gemiddelde van 2,1 banen per hectare ligt.

Figuur 3.5 Milieudruk economische activiteiten

Bron: Rabobank

3.3 Conclusie

Ondanks de aanwezigheid van bosgebieden, de Biesbosch en polders overtreft de kwaliteit in de regio niet het gemiddelde dat in Nederland wordt aangetroffen. De reservaatfunctie voor zeldzame plantensoorten is lager dan landelijk. In deze cijfers is de waterflora echter niet meegenomen. Als dat wel mogelijk zou zijn geweest, was de score voor Drimmelen, vanwege de Biesbosch, mogelijk gunstiger uitgevallen. Het aandeel natuur- en plattelandsgebieden in het regionaal oppervlak is relatief kleiner in andere regio's.

Geertruidenberg is binnen de regio het historisch-culturele centrum. Het overgrote deel van de monumenten, die de Amerstreek rijk is, bevindt zich in deze oude stad. Daarnaast zijn in het centrum en het buitengebied van Oosterhout ook een aantal monumenten te vinden. Per saldo heeft de regio -gerelateerd aan de omvang van het gebied- een minder groot aantal objecten en gebouwen van cultuurhistorische of archeologische waarde dan gemiddeld in Nederland.

De druk op het milieu door menselijke (consumptie) en economische activiteiten is hier ook iets hoger dan gemiddeld in Nederland. Wonen en werken nemen relatief veel ruimte in beslag en ook de verkeersdruk is hoger.

4 Profit

4.1 Inleiding

Bij de economische duurzaamheid van een gebied gaat het om de vraag of de regio over die eigenschappen beschikt die ervoor zorgen dat de welvaart in stand kan worden gehouden. Het bedrijfsleven in het gebied is de belangrijkste drager van de economische duurzaamheid en draagt hieraan bij door welvaartscreatie en economische vernieuwing. Maar economische duurzaamheid is ook afhankelijk van de bevolking als afzet- en arbeidsmarkt en de kwaliteit van het vestigingsklimaat. Onder dat laatste valt onder andere de ligging van een gebied en de aanwezige fysieke ruimte voor het ontplooiën van economische activiteiten. Economische duurzaamheid wordt gemeten aan de hand van de volgende vier begrippen:

- Welvaartscreatie
- Vernieuwing
- Afzet- en arbeidsmarkt
- Productiefactor

Het begrip *welvaartscreatie* bestaat uit een aantal bedrijfseconomische indicatoren.⁹ Een gezond bedrijfsleven is immers productief, zodat het welvaart tot stand brengt en kan investeren. Dit meten we met respectievelijk de arbeidsproductiviteit en het rendement. Daarnaast is het van belang vast te stellen of het bedrijfsleven tegen een stootje kan en het voldoende 'vlees op de botten' heeft voor mindere tijden. Dit 'vlees op de botten' wordt bepaald aan de hand van de solvabiliteit. Voor het voortbestaan van de economie op de langere termijn speelt ten slotte de werkgelegenheidscreatie door ondernemingen een rol. Daarom is ook de werkgelegenheids groei een belangrijke indicator voor de duurzaamheid van de economie.

Het begrip *vernieuwing* geeft de mate weer waarin het bedrijfsleven zich aanpast aan de veranderende omstandigheden. Een meer algemene indicator hiervoor zijn de investeringen. Investeren staat immers gelijk aan het uitstellen van het uitkeren van winst ten behoeve van toekomstige opbrengsten. In het bijzonder vinden investeringen plaats in activiteiten die op zoek- en ontwikkelingswerk (R&D) en informatietechnologie (ICT) zijn gericht. Daarnaast is ook de creatie van een geheel nieuwe onderneming een vorm van vernieuwing. Indicatoren voor *vernieuwing* zijn daarom het aandeel van R&D- en ICT-activiteiten in de werkgelegenheid, het aantal starters ten opzichte van de omvang van de beroepsbevolking en de omvang van investeringen ten opzichte van de toegevoegde waarde (investeringsratio).

⁹ Het betreft arbeidsproductiviteit (berekend als de bruto toegevoegde waarde per arbeidsjaar), rendement (zijnde het economisch resultaat als % van het balanstotaal), solvabiliteit (eigen vermogen als % van het balanstotaal) en investeringsratio (investeringsratio (investeringsratio (investeringsratio (investeringsratio). Deze indicatoren zijn berekend over de jaren 2010 en 2011.

Economische duurzaamheid is ook afhankelijk van de bevolkingssamenstelling in een regio (sociale dimensie). In de eerste plaats vormt de bevolking in een gebied de *afzetmarkt* voor het regionale bedrijfsleven. Er bestaat een positief verband tussen welvaartsgroei en bevolkingsgroei. Naast de omvang bepaalt ook de koopkracht van die bevolking de omvang van de afzetmarkt. Behalve een afzetmarkt, vormt de bevolking de aanbodzijde van de *arbeidsmarkt* en levert ze de arbeidsinzet die voor economische activiteiten noodzakelijk zijn. Voor de rol die een gebied speelt als arbeidsmarkt zijn de bereikbaarheid van de beroepsbevolking en de arbeidsparticipatie in de regio belangrijke kenmerken.

Ten slotte is economische duurzaamheid afhankelijk van de mate waarin een regio ruimte biedt voor economische activiteiten (ecologische dimensie). Ofwel, ruimte en ligging van de regio vormen de fysieke *productiefactor* voor de economie. Zo is bijvoorbeeld de ruimte die het bedrijfsleven en de agrarische sector in beslag nemen relevant. Daarnaast hebben bedrijven infrastructuur nodig voor transport en bereikbaarheid voor werknemers, klanten en toeleveranciers. Hiervoor kijken we naar de oppervlakte spoor- en hoofdwegen. De beschikbaarheid van fysieke ruimte bepaalt ook de waarde van het zakelijk onroerend goed in een regio.

4.2 Economische duurzaamheid in de Amerstreek

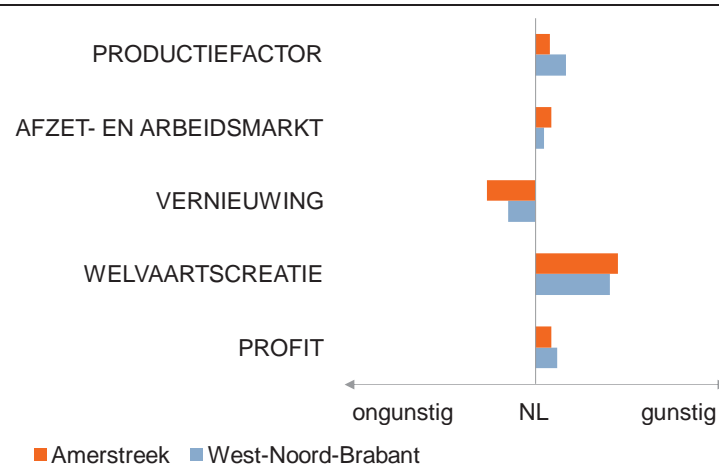
De Amerstreek is in economisch opzicht iets duurzamer dan het landelijk gemiddelde. Dit heeft de regio vooral te danken aan het hoge niveau van welvaartscreatie; het bedrijfsleven behaalt relatief hoge rendementen en staat er verhoudingsgewijs financieel gezond voor. Dat geldt in het bijzonder voor de economie in Oosterhout. De financiële prestaties van het bedrijfsleven in Drimmelen blijven duidelijk achter bij het Nederlands gemiddelde, terwijl Geertruidenberg op dit punt licht positief scoort.

Ook op het gebied van de productiefactoren arbeid en ruimte is het beeld, alhoewel minder afgetekend, positief. Binnen de regio valt de waardering van de productiefactoren 'grond' en 'arbeid' voor Geertruidenberg het hoogste uit¹⁰.

Op het punt van economische vernieuwing blijft de Amerstreek achter bij het landelijk gemiddelde. Dat geldt voor alle drie de afzonderlijke gemeenten. Het huidige hoge niveau van welvaartscreatie in de regio biedt dan ook geen garanties voor de toekomst.

¹⁰ Met grond wordt hier bedoeld de (hoeveelheid) beschikbare ruimte voor vestiging van bedrijven. Met arbeid de beschikbaarheid van arbeidskrachten binnen een bepaalde afstand voor bedrijven.

Figuur 4.1 Economische duurzaamheid

Bron: Rabobank

Welvaartscreatie: bedrijfsleven staat er financieel relatief goed voor

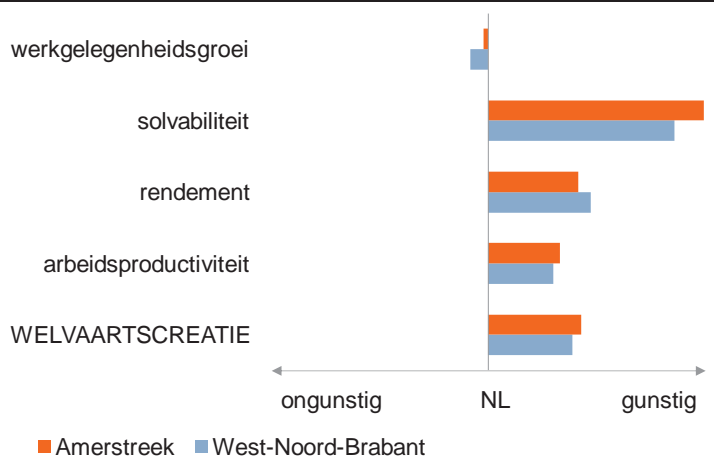
De Amerstreek doet het op het punt van welvaartscreatie goed, beter nog dan de grotere regio West-Noord-Brabant. De financiële prestaties (in termen van rendementen en solvabiliteit) van het regionale bedrijfsleven liggen ver boven gemiddeld. Het bedrijfsleven in Oosterhout behaalt de beste resultaten voor wat betreft rendementsniveau (4,1%), dat in Geertruidenberg qua solvabiliteit (gemiddeld op 46%). Alleen het bedrijfsleven in Drimmelen blijft qua financiële prestaties achter met een negatief rendement van -1,9% en een solvabiliteit van gemiddeld 24%. De sterke vertegenwoordiging van de agrarische sector (zie de boxtekst in dit hoofdstuk) drukt deze financiële prestaties.

De gunstige financiële situatie doet vermoeden dat het regionale bedrijfsleven een sterke concurrentiepositie heeft. De hogere arbeidsproductiviteit van het bedrijfsleven in deze regio duidt daar inderdaad op. De bruto toegevoegde waarde van €99.400 per arbeidsjaar ligt hier aanzienlijk boven het landelijk gemiddelde (€87.300).¹¹ Geertruidenberg doet het nog beter (€107.400), Drimmelen echter minder goed (€67.600).

De financiële prestaties vertalen zich niet in een bovenmatige banengroei. Er lijkt eerder sprake te zijn van een omgekeerd verband: beheersing van arbeidskosten resulteert in gunstige financiële prestaties. In Geertruidenberg is de werkgelegenheid tussen 2000 en 2010 zelfs met circa 8% afgenomen. Oosterhout en Drimmelen lieten wel een duidelijke groei zien van elk rond de 15%. Per saldo heeft de regio de werkgelegenheid daardoor met circa 4 duizend banen (+9%) zien toenemen, net iets minder snel dan de Nederlandse economie.

¹¹ Op basis van cijfers over 2010 en 2011.

Figuur 4.2 Welvaartscreatie

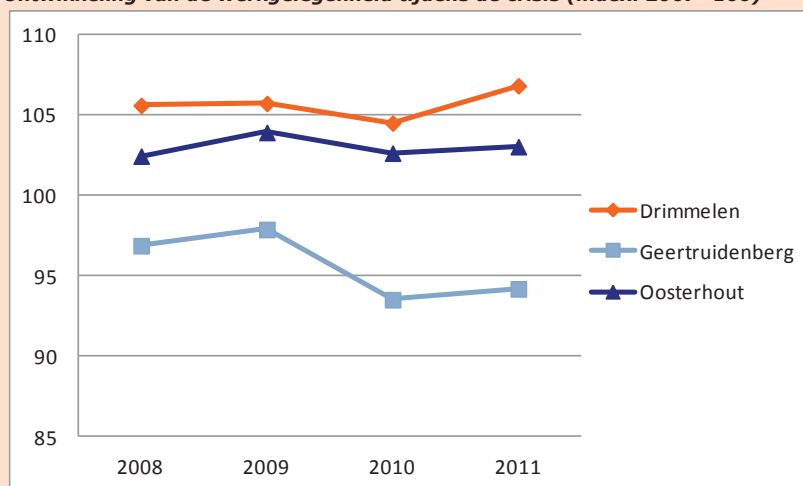

Bron: Rabobank

Kader 4: Werkgelegenheidsontwikkeling en -structuur

De economische crisis heeft de werkgelegenheid in de Amerstreek tot begin 2011 niet erg geraakt. Alleen in Geertruidenberg is tussen 2007 en 2011 de werkgelegenheid met 6% afgenomen. Daar staat een banengroei tegenover van 3% in Oosterhout en zelfs 7% in Drimmelen. De financiële crisis in 2009 werkte vertraagd door op de werkgelegenheid in 2010, zoals in de grafiek is te zien. In 2011 herstelde de economie echter weer iets en leek de schade al weer snel hersteld. De crisis is echter nog niet voorbij. Sinds medio 2011 is het economisch tij weer verslechterd, wat nog niet in de cijfers is terug te zien. Het zou een hele prestatie zijn wanneer de regio het banenverlies opnieuw zou kunnen beperken. De gevolgen voor de arbeidsmarkt lijken landelijk nu echter verstrekkender te worden dan tijdens de eerste dip in 2009-2010. Grote kans dus dat de Amerstreek dit keer de dans niet weet te ontspringen.

Ontwikkeling van de werkgelegenheid tijdens de crisis (index: 2007=100)

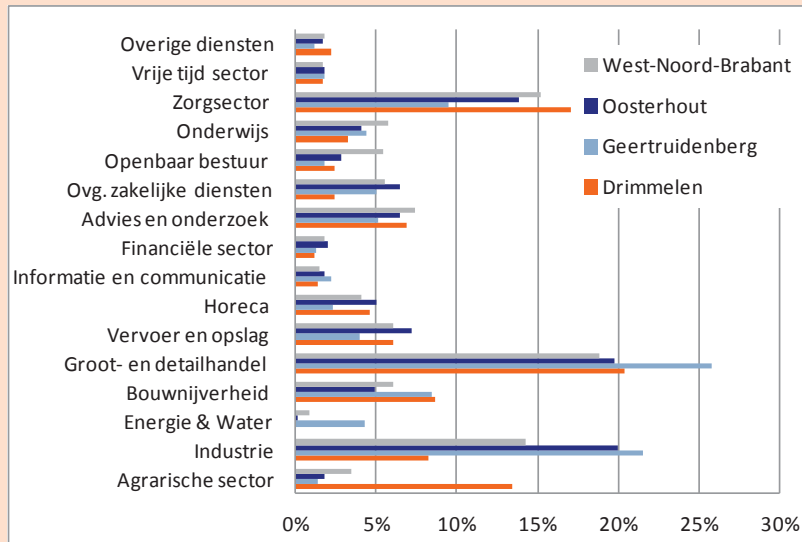

Bron: Lisa, bewerking Bureon.

De crisisbestendigheid van een lokale economie is over het algemeen beperkt. Vanuit de lokale overheid valt weinig tegen een economische crisis te doen. Wel heeft de ene lokale economie meer te lijden dan de andere, als gevolg van de sectorstructuur. Een economie die sterker leunt op conjunctuurgevoelige, exportgerichte sectoren, zoals de industrie en de vervoerssector, zal sneller en mogelijk ook heftiger de effecten van de crisis ervaren. Binnen de Amerstreek is Geertruidenberg een relatief conjunctuurgevoelige gemeente, gezien het verhoudingsgewijs grote belang van de industrie en groothandel. Ook binnen de economie van Oosterhout is het belang van de industrie groot.

Maar daar staat tegenover dat deze gemeente ook een belangrijke regiofunctie heeft op het gebied van zorg en dienstverlening. De zorgsector is, vanwege de vergrijzing en stijgende zorgkosten, landelijk een al jaren groeiende sector, ongeacht de economische omstandigheden. Het expansietempo zal op termijn wellicht teruglopen, gezien de actuele discussies over de houdbaarheid van de zorg(kosten). Niettemin is de zorgsector een stabiele werkgever binnen een lokale economie. Daar profiteert Oosterhout relatief sterk van. Daar tegenover staat de agrarische sector, die sterk exportgericht is en, door de harde internationale concurrentie, al langere tijd onder druk staat. Dat is ook in Drimmelen merkbaar, getuige de eerder gememoreerde onder gemiddelde bedrijfseconomische prestaties.

Sectorstructuur op basis van aandeel in de werkgelegenheid (2010)

Bron: Lisa, bewerking Bureon.

Economische vernieuwing: aanzienlijke achterstanden

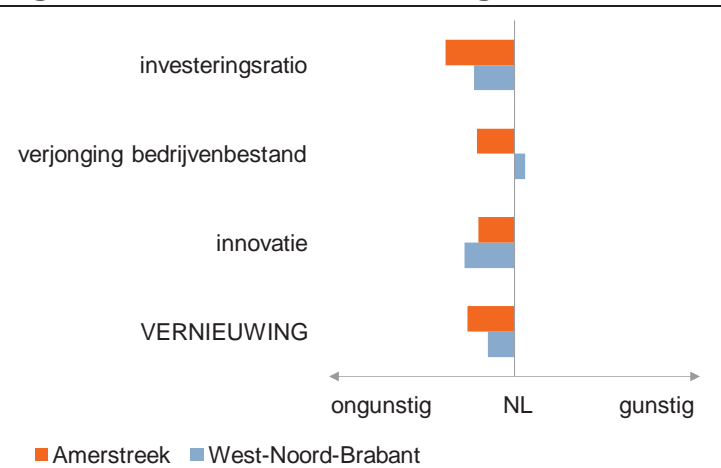
Daar waar de Amerstreek zo goed scoort op welvaartscreatie, zo gematigd is het vernieuwingsgehalte van de regionale economie. In Oosterhout is nog wel sprake van een gemiddeld aantal starters. Het aandeel starters als percentage van de beroepsbevolking ligt hier op 0,7%, wat zich redelijk verhoudt tot het Nederlandse beeld. Drimmelen blijft echter sterk achter op dit punt.

De investeringsgraad van het bestaande bedrijfsleven in Drimmelen lag in de periode 2010-2011 weer wel op een boven gemiddeld niveau; bijna 22% van de bruto toegevoegde waarde. Het bedrijfsleven in Geertruidenberg, ook al kampend met een krimpende werkgelegenheid, heeft tevens de laagste investeringsratio (14%) binnen de regio. Ook het bedrijfsleven in Oosterhout investeert met 16% minder dan landelijk. Het lagere investeringsniveau in de Amerstreek kan erop duiden dat deze regio, relatief sterk gericht op productie en logistiek voor de exportmarkt, de economische crisis harder voelt en zich daarom richt op consolidatie.

Het gevaar dreigt dat de regio op termijn economisch gezien op achterstand komt te staan. Het innovatiegehalte van de economie blijft in alle drie de gemeenten onder het Nederlands gemiddelde steken. Gezien het relatief geringe aantal starters en de lagere investeringsgraad is dat niet verbazingwekkend. Maar voor een exportgerichte productieregio is het van belang dat voldoende ICT en R&D-activiteiten worden

ontplooit. Het werkgelegenheidsaandeel van dergelijke activiteiten ligt hier met 1,8% echter lager dan landelijk (2,7%).

Figuur 4.3 Economische vernieuwing

Bron: Rabobank

Bevolking als productie- en consumptiefactor: weinig uitgesproken beeld

Op het terrein van arbeid en afzet heeft de Amerstreek een weinig uitgesproken profiel. Dat geldt overigens evenzeer voor de grotere regio West-Noord-Brabant. De licht gunstige totaalscore heeft de regio te danken aan het relatief hoge koopkrachtniveau van de bevolking. In 2008 bedroeg het gemiddeld besteedbare jaarinkomen per huishouden €36.200. Landelijk lag het huishoudensinkomen toen op €32.300. Binnen de regio valt Drimmelen positief op met een inkomensniveau van €37.900.

Opvallend is dat de bevolking in de Amerstreek koopkrachtiger is dan landelijk, terwijl de arbeidsparticipatie¹² rond het Nederlands gemiddelde ligt. Bijna 45% van de bevolking heeft betaald werk. In Geertruidenberg, met nota bene het laagste inkomensniveau van de drie gemeenten, is de arbeidsparticipatie het hoogst (46%). Het inkomensniveau wordt echter niet alleen bepaald door de arbeidsparticipatie, maar ook door het gemiddelde inkomensniveau van werkenden en niet-werkenden (zoals gepensioneerden). Vandaar dat een lagere arbeidsparticipatie toch gepaard kan gaan met een hoger inkomensniveau en een hogere participatie met een lager inkomensniveau.

De arbeidsparticipatie varieert naar leeftijdsgroep en sekse. De netto participatiegraad (het aantal werkzamen als percentage van de beroepsbevolking) ligt bij mannen in de Amerstreek op 97,5% en bij vrouwen op 95,1%.¹³ Bovendien werkt een relatief groot deel van de vrouwen parttime. De verschillen in participatie

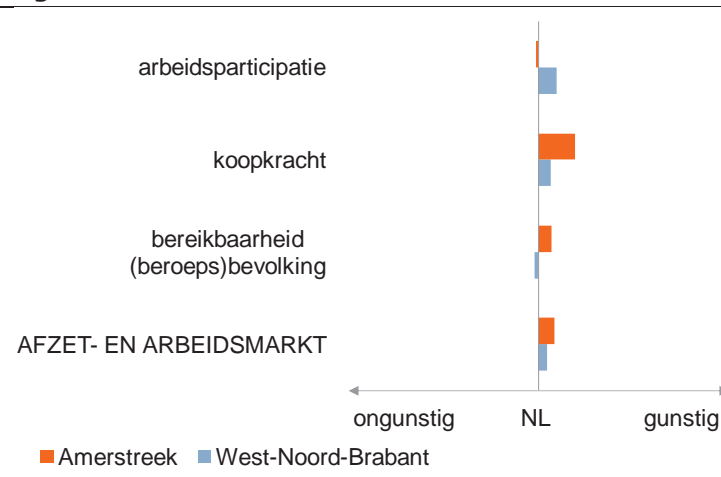
¹² Normaliter wordt de arbeidsparticipatie gemeten als zijnde het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking (de leeftijdsgroep van 16 tot 65 jaar). Hier is de werkzame beroepsbevolking echter afgezet tegen de totale bevolking.

¹³ Bron: ABF (2012).

tussen mannen en vrouwen is hier wat hoger dan landelijk. Dat komt waarschijnlijk doordat de industrie en logistiek hier sterker in de economie zijn vertegenwoordigd. Dit betekent dat er minder (parttime) banen in de dienstverlening te vinden zijn, banen die relevant zijn voor vrouwen. Verschillen in arbeidsparticipatie tussen leeftijdsgroepen zijn er eveneens. Van de groep 15-24 jarigen heeft ruim 91% een betaalde baan, tegenover 97,7% van de 25-34 jarigen. Die laatste groep kent de hoogste arbeidsparticipatie van alle leeftijdsklassen.

Geertruidenberg scoort eveneens het hoogst qua bereikbaarheid van de beroepsbevolking. Dit komt voor een deel door de bevolkingsomvang van de gemeente zelf, maar ook door de gunstige ligging aan verkeersverbindingen. Hierdoor zijn werkgevers in deze gemeente relatief goed te bereiken voor werkenden van buiten. In Drimmelen ligt de bereikbaarheid van de beroepsbevolking iets lager, in Oosterhout iets hoger dan gemiddeld.

Figuur 4.4 Afzet- en arbeidsmarkt

Bron: Rabobank

Ruimte als productiefactor

De ruimtelijke omstandigheden in de Amerstreek zijn boven gemiddeld gunstig voor economische activiteiten. Een relatief groot deel van het landoppervlak wordt beschikbaar gesteld voor bedrijvigheid; ruim 4%, tegenover een kleine 3% in Nederland. In deze berekening zijn landbouwgronden voor de agrarische sector niet meegeteld. Vandaar dat de meer agrarische gemeente Drimmelen volgens deze berekening veel minder ruimte voor bedrijvigheid (0,6%) beschikbaar heeft dan Oosterhout en Geertruidenberg (ieder ruim 8%).

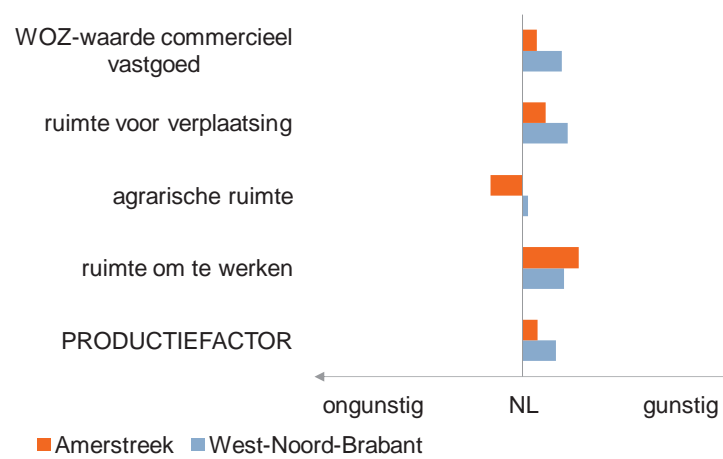
De beschikbare ruimte voor agrarische activiteiten is in een aparte indicator weergegeven. Voor de Amerstreek als geheel komt die indicator onder het Nederlands gemiddelde uit. Drimmelen scoort beter dan de andere twee gemeenten, maar overstijgt het Nederlands gemiddelde niet. In Drimmelen is 59% van het oppervlak in gebruik voor agrarische activiteiten, tegenover 61% in Nederland. Een

aanzienlijk deel van het oppervlak van Drimmelen wordt namelijk ingenomen door natuurgebied de Biesbosch.

Het economisch belang van industriële en logistieke activiteiten in de regio gaat hand-in-hand met een boven gemiddeld ruimtebeslag door infrastructuur van 3,8% van het landoppervlak. Het zal niet verbazen dat het aandeel infrastructuur in Oosterhout en Geertruidenberg hoog is en in Drimmelen relatief laag.

De gemiddelde WOZ-waarde van commercieel vastgoed lag in 2010 in de Amerstreek op een hoger niveau dan in Nederland; respectievelijk € 609 duizend en € 577 duizend per object. Dat wil niet automatisch zeggen dat commercieel vastgoed in deze regio duurder, schaarser of van hogere kwaliteit is. De kans is groot dat vastgoedobjecten (en percelen) hier gemiddeld genomen groter zijn dan in Nederland, gezien de sterke vertegenwoordiging van logistieke en industriële bedrijvigheid in deze regio.

Figuur 4.5 Ruimte als productiefactor

Bron: Rabobank

4.3 Conclusie

De economie van de Amerstreek kenmerkt zich door een hoge welvaartscreatie. Het bedrijfsleven staat er financieel gezond voor, dat in Drimmelen uitgezonderd. Daar staat tegenover dat de vernieuwingskracht van de economie achterblijft bij het Nederlands gemiddelde. Dat geven verscheidene indicatoren aan; een lager investeringsniveau, minder nieuwe bedrijven en een lager aandeel banen in ICT en R&D-activiteiten. Dit maakt de duurzaamheid van gunstige welvaartscreatie onzeker.

De regionale bevolking fungeert zowel als productiefactor (arbeid) als consumptiefactor (afzet). In de Amerstreek draagt de bevolking vanuit die functies licht boven gemiddeld bij aan een duurzame economische ontwikkeling. Dat is vooral te danken aan de consumptiefunctie: de regionale bevolking is koopkrachtiger dan de Nederlandse. Binnen de regio zijn huishoudens in Drimmelen het meest koopkrachtig. De inzet(baarheid) van de bevolking als arbeidskrachten is hier

vergelijkbaar met die elders in Nederland. Het bedrijfsleven in Geertruidenberg profiteert daarbij extra vanwege een gunstiger ligging en bereikbaarheid.

De fysieke ruimte in de regio draagt per saldo positief bij aan een duurzame economische ontwikkeling van de Amerstreek. Deze regio biedt relatief veel ruimte aan bedrijvigheid en infrastructuur. Het aandeel landoppervlak bestemd voor agrarische activiteiten is hier wel beperkter dan landelijk.

5. De balans opgemaakt

Door de drie dimensies People, Planet en Profit te combineren, ontstaat een totaalscore voor Triple P. Op basis daarvan kan een gebied een hogere of lagere Triple P score krijgen en dus als duurzamer of minder duurzaam worden bestempeld. De totaalscore zegt echter niet alles. In de meeste gebieden in Nederland is sprake van een uitruil, vooral tussen profit en planet. Regio's die goed scoren op profit, scoren vaak slechter op planet en vice versa. Een score zegt dus nog niets over de balans tussen de drie dimensies. Een werkelijk duurzame regio heeft een hoge score op Triple P, maar is ook in balans, wat inhoudt dat alle drie de dimensies positief bijdragen aan de totaalscore.

5.1 Amerstreek scoort op duurzaamheid iets lager dan landelijk

De totaalscore voor Triple P is in de Amerstreek een iets lager dan landelijk. De gemiddelde score voor people, planet en profit is dus ongeveer even hoog. Oosterhout krijgt een totaalscore die net boven het Nederlands gemiddelde ligt, Geertruidenberg scoort praktisch op het gemiddelde en Drimmelen onder het gemiddelde. Daarnaast is ook de balans tussen de Triple P scores van de dimensies people, planet en profit van belang. Figuur 5.1 laat zien dat de Amerstreek wat betreft people op het landelijk gemiddelde zit, hoger dan gemiddeld scoort op profit en onder gemiddeld op planet. Deze afwijkingen van het Nederlands gemiddelde zijn overigens niet schokkend groot.

De disbalans is op gemeentelijk niveau wat groter. Geertruidenberg en Oosterhout scoren behoorlijk positief op profit en beide bijna even zo negatief op planet. Drimmelen valt op door een lage score op profit, terwijl ook op planet onder gemiddeld wordt gescoort. Drimmelen profileert zich minder als werkgemeente en meer als woon- en verblijfsgemeente. Op people behaalt de gemeente een gemiddelde score, maar de score op planet valt in die zin wat tegen. Oosterhout en Geertruidenberg zijn meer te typeren als werkgemeenten, wat ook wordt bevestigd door de positieve score op profit. Daarnaast profileert Oosterhout zich als 'familiegemeente', vanwege het woonklimaat, het voorzieningenniveau en de relatieve nabijheid tot Breda. De gemeente scoort echter niet boven gemiddeld op people en zelfs licht onder gemiddeld op planet. Geertruidenberg blijft als woon- en verblijfsgemeente wat achter bij de andere twee en kan, op basis van de triple p uitkomsten, vooral als werkgemeente worden gekenschetst.

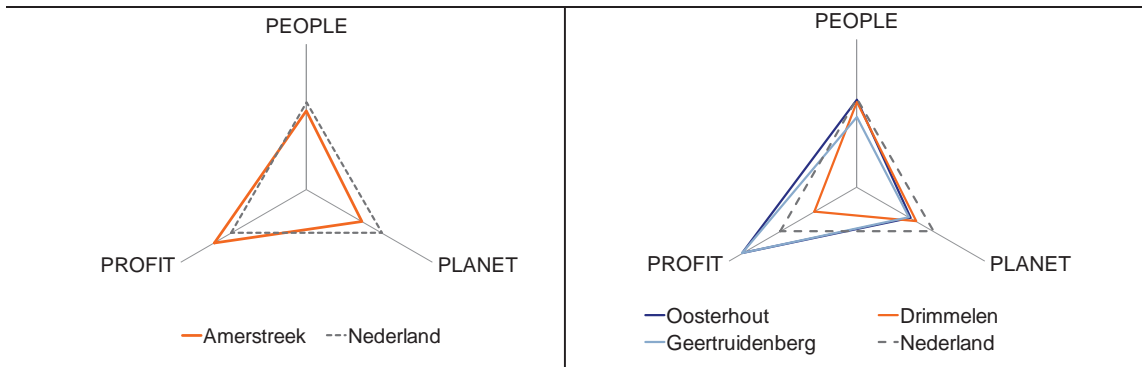
Daar waar Oosterhout en Geertruidenberg primair voor economische groei en werk zorgen, levert Drimmelen vooral een bijdrage aan rust, ruimte en groen. Tezamen zorgen de drie gemeenten ervoor dat de regio vanuit triple p optiek redelijk in balans is. Per saldo behoeft de groene duurzaamheid van het gebied als geheel de meeste aandacht.

Zoals in de Triple P Monitor duidelijk naar voren komt, hebben de drie dimensies invloed op elkaar. Economisch, sociaal-cultureel, woningbouw- en natuurbeleid

zouden daarom hand in hand moeten gaan. Het uitgangspunt is dat beleid ter verbetering van een dimensie zo min mogelijk ten koste mag gaan van de andere twee dimensies. Op die manier wordt beleid gevoerd vanuit een duurzaamheidsgedachte. Hierover meer in hoofdstuk 6.

Figuur 5.1 Triple P balans Amerstreek

Figuur 5.2 Triple P balans gemeenten

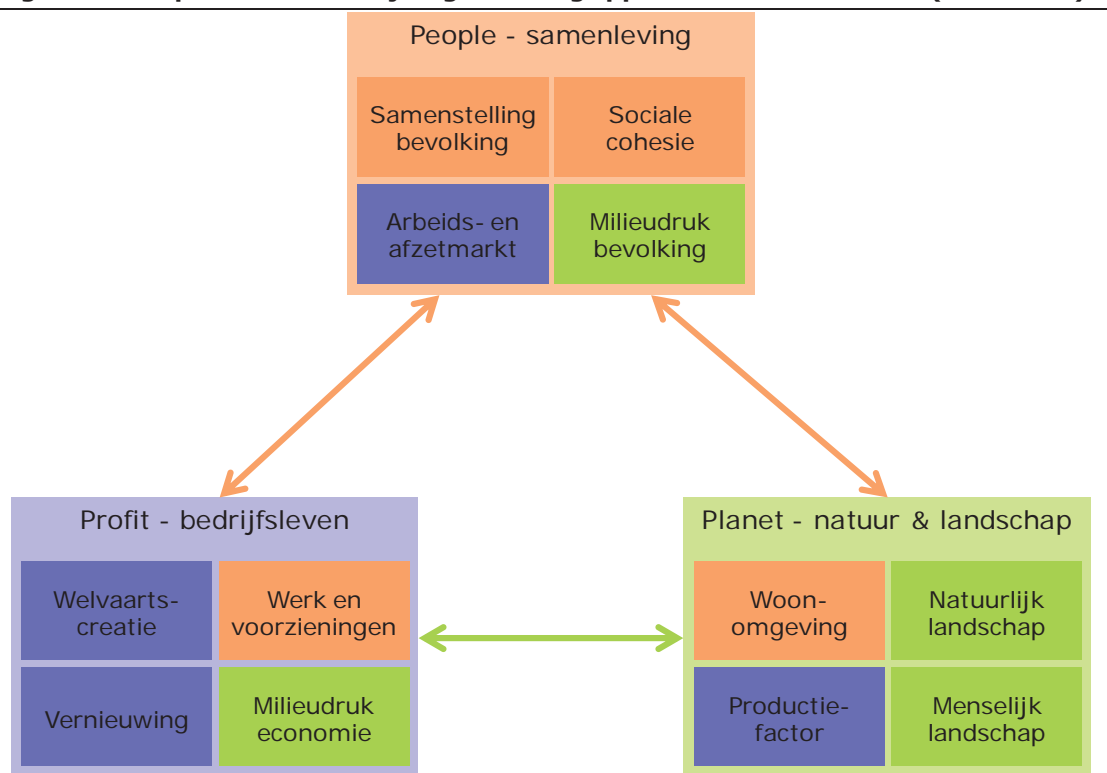

Bron: Rabobank

5.2 Wie dragen bij aan duurzaamheid?

Zoals in paragraaf 1.4 staat aangegeven, kunnen we duurzaamheid op twee manieren benaderen: vanuit de passieve kant (ondervonden duurzaamheid) en vanuit de actieve kant (bijgedragen duurzaamheid). In de hoofdstukken 2 tot en met 4 is de duurzaamheid beschreven vanuit de passieve kant en is de vraag gesteld in hoeverre de drie dimensies duurzaamheid ondervinden. In dit hoofdstuk draaien we de zaak om. Ter illustratie: de milieudruk van de bevolking wordt ondervonden door planet, maar in de actieve vorm is het een onderdeel van people. Het is immers de bevolking die daarmee een bijdrage levert aan de duurzaamheid. Op die manier heeft elke dimensie twee begrippen die van invloed zijn op de andere dimensies. Dit is weergegeven in figuur 5.3. Nog een voorbeeld: de arbeids- en afzetmarkt was in hoofdstuk 4 onderdeel van profit, aangezien het bedrijfsleven daar gebruik van maakt. In de actieve vorm is het begrip echter onderdeel van people, omdat de bevolking de arbeids- en afzetmarkt vormt.

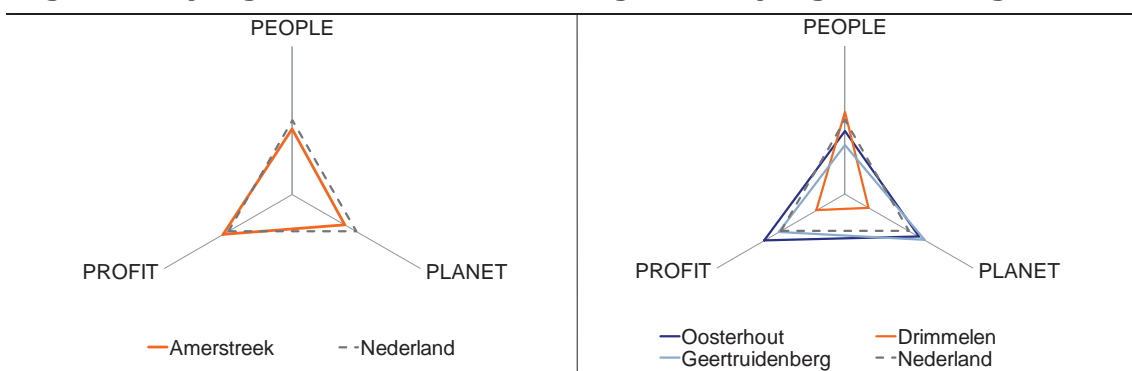
Figuur 5.3 Triple P Monitor: bijdrage van begrippen aan duurzaamheid (dimensies)

Bron: Rabobank

Een vergelijking tussen figuur 5.1 en 5.4 laat zien hoe de regionale duurzaamheidsbalans verandert wanneer niet langer wordt gekeken naar de ondervonden duurzaamheid van elke dimensie, maar van de bijdrage van elke dimensie aan de regionale duurzaamheid wordt uitgegaan. Dit verschil in perspectief wordt voor afzonderlijke gemeenten duidelijk door figuur 5.2 met figuur 5.5 te vergelijken. Voor de regio als geheel blijft het beeld in grote lijnen onveranderd. Wel levert profit een iets meer gemiddelde bijdrage aan duurzaamheid in de Amerstreek dan dat ze ondervindt. Dit komt vooral doordat de economie hier relatief ruimtebelastend is en voor veel verkeer zorgt, met een negatief effect op het milieu.

Figuur 5.4 Bijdrage dimensies Amerstreek **Figuur 5.5 Bijdrage dimensies gemeenten**

Bron: Rabobank

Grotere verschillen tussen ondervonden en bijgedragen duurzaamheid laten de afzonderlijke gemeenten zien. Zo levert planet een bovengemiddelde bijdrage aan duurzaamheid in Oosterhout, terwijl de ondervonden duurzaamheid op deze dimensie lager dan gemiddeld was. Dit komt doordat in Oosterhout veel ruimte beschikbaar wordt gesteld aan bedrijvigheid en vervoer. Daar staat tegenover dat profit in Oosterhout minder sterk boven gemiddeld bijdraagt aan duurzaamheid, in verhouding tot de ondervonden duurzaamheid. Daar komt, net als voor de Amerstreek als geheel is geconstateerd, de milieubelasting van de economie weer om de hoek kijken, in termen van milieubelasting door het verkeer en een minder dan gemiddeld efficiënte benutting van ruimte door de economie. De sterke vertegenwoordiging van logistiek, groothandel en industrie maakt dat economische activiteiten een relatief grote ecologische 'footprint' achterlaten.

In Geertruidenberg is de bijdrage van planet aan duurzaamheid eveneens hoger in vergelijking tot de ondervonden ecologische duurzaamheid. En wederom heeft dit te maken met de milieudruk van de economie, ofwel de logistieke sector en industrie. Daar staat tegenover dat de bijdrage van sociale duurzaamheid lager is dan gemiddeld. De minder sterke sociale cohesie is daarvan de grootste boosdoener.

Drimmelen valt op door een nog geringere bijdrage van planet aan duurzaamheid dan de ervaren ecologische duurzaamheid. Dit komt deels door relatief beperkte ruimte die in deze gemeente aan bedrijvigheid beschikbaar wordt gesteld. Een belangrijker oorzaak is het beperkte stedelijke karakter, waardoor zogenoemde 'agglomeratievoordelen' beperkt zijn. Een landelijke gemeente heeft onvoldoende draagvlak voor 'amenities'¹⁴ die voor veel bewoners aantrekkelijk zijn, die een stad wel heeft.¹⁵ Drimmelen is wel de enige van de drie gemeenten waar sociale duurzaamheid een boven gemiddelde bijdrage levert.

¹⁴ 'Amenities' is een verzamelnaam voor kenmerken die de aantrekkelijkheid van een locatie bepalen en zo de waarde van -het vastgoed op- die locatie (mede) bepalen. Het gaat daarbij om kenmerken als nabijheid van culturele voorzieningen, uitgaansgelegenheden, zorgvoorzieningen, openbaar groen, winkelaanbod, etc.

¹⁵ NICIS (2010), Stad en land.

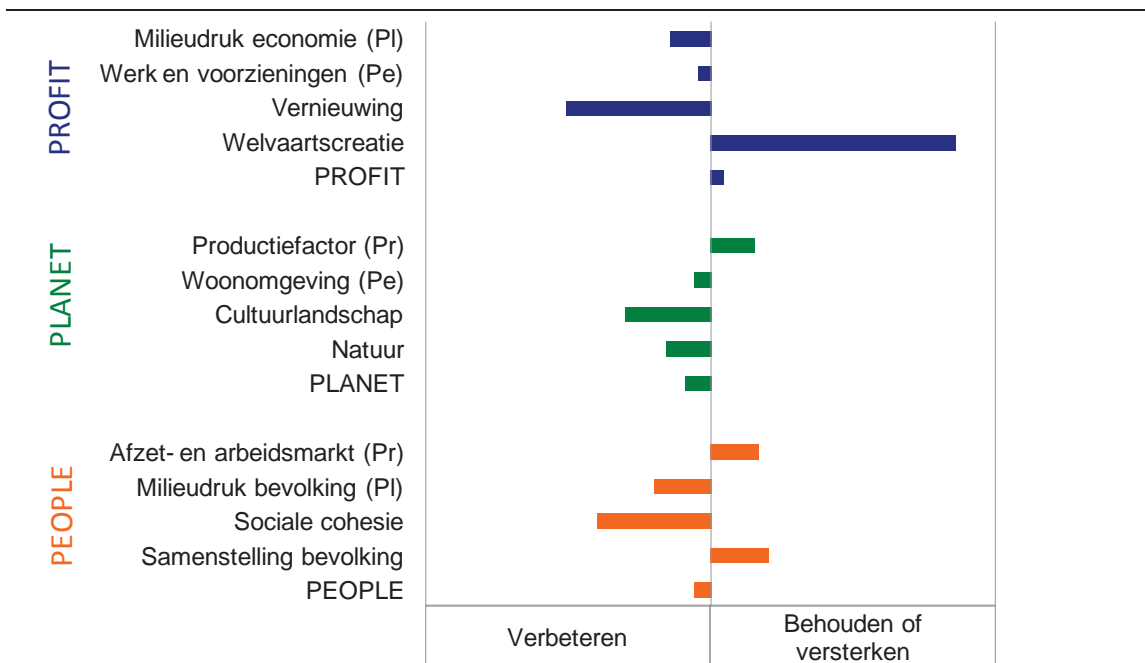
6 Werken aan verduurzaming

De voorgaande hoofdstukken hebben inzicht gegeven in de negatieve en positieve bijdragen van dimensies aan de duurzaamheid van de Amerstreek en de gevolgen die dat heeft voor de kwaliteiten van de regio. De uiteindelijke doelstelling is natuurlijk het verbeteren van de duurzaamheidssituatie in deze regio. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt duidelijk welke begrippen van het gebied kunnen worden verbeterd ten gunste van de duurzaamheid van de Amerstreek. Vervolgens wordt in paragraaf 6.2 ingegaan op meer concrete aanbevelingen voor initiatieven ter versterking van de regionale duurzaamheid. Deze aanbevelingen zijn het resultaat van een drietal workshops met regionale stakeholders, die in het kader van deze studie zijn gehouden.

6.1 Aanknopingspunten voor verbetering

Welke bijdragen people, planet en profit afzonderlijk en hun onderliggende begrippen leveren aan de duurzaamheid in de Amerstreek is weergegeven in figuur 6.1. Indien de bijdrage negatief uitvalt, slaat de grafiek uit naar de linkerzijde van de middenas, bij een positieve bijdrage slaat de grafiek naar rechts van de middenas uit. Aanknopingspunten voor verbetering van de duurzaamheid zijn links van de middenas te vinden, punten ter behoud of verdere versterking rechts van de middenas. De figuur laat aldus zien aan welke knoppen kan worden gedraaid om de duurzaamheidssituatie in de regio te verbeteren.

Figuur 6.1 Schakels voor behoud of verbetering¹⁶

Bron: Rabobank

¹⁶ In de grafiek staat PI voor Planet, Pr voor Profit en Pe voor People.

In paragraaf 5.1 is vastgesteld dat de economische dimensie in de Amerstreek de meeste duurzaamheid ondervindt. Dit is geheel te danken aan de economische dimensie 'welvaartscreatie', ofwel het vermogen van de economie om welvaart te creëren, in termen van financiële prestaties van het bedrijfsleven. Economische vernieuwing levert een minder dan gemiddelde bijdrage aan de duurzaamheid van de regio. Twee andere economische dimensies leveren eveneens een minder dan gemiddelde bijdrage aan de regionale duurzaamheid: de werk- en voorzieningenfunctie en de druk van de economie op het milieu.

De 'achterstandssituatie' van deze begrippen is echter beperkter dan van het economische begrip vernieuwing. Het verbeteren van de vernieuwingskracht van de economie zorgt er niet alleen voor dat de bijdrage van de economische dimensie aan de duurzaamheid van de regio groeit, ook is de achterstandssituatie op dat punt groter dan die van alle onderscheiden begrippen. Bovendien is de vernieuwingskracht van de economie van grote invloed op de toekomstige houdbaarheid van het huidige hoge niveau van welvaartscreatie. Zonder economische vernieuwing is de kans groot dat juist het sterke punt van welvaartscreatie onder druk komt te staan.

De bijdrage van zowel de dimensie people als de dimensie planet aan de duurzaamheid van de Amerstreek is (licht) negatief. Bij planet komt dat vooral door natuur- en cultuurlandschappelijke kwaliteiten. Bij people vooral door een meer dan gemiddelde druk van de bevolking op het milieu en een achterblijvende sociale cohesie. People en planet leveren een positieve bijdrage aan de economie van het gebied. Kortom, landschap en bevolking staan relatief sterk opgesteld voor de economie en ondervinden meer dan gemiddeld hinder van de economie. En dat terwijl de duurzaamheid van de regionale economie het meest wordt bedreigd door de vernieuwingskracht van die economie zelf.

6.2 Workshops

Deze studie komt tot aanbevelingen voor initiatieven ter verbetering van de regionale duurzaamheid, die zijn gebaseerd op uitkomsten van een drietal workshops. Voor elk van de dimensies people, planet en profit afzonderlijk is een workshop georganiseerd waarin met een aantal stakeholders uit de regio is gediscussieerd over oplossingen voor achterstanden op het gebied van duurzaamheid in de regio. Aan de drie workshops deden in totaal 22 deskundigen uit de regio mee. Een overzicht van de deelnemers is in de bijlage achterin het rapport te vinden. In elke workshop richtte de discussie zich op een belangrijk aandachtspunt, dat uit de resultaten van de Triple P monitor naar is gekomen.

De drie discussiethema's waren:

- People: verhogen van de maatschappelijke betrokkenheid en bewonersparticipatie
- Planet: verhogen van de aantrekkelijkheid van de regio voor bezoekers¹⁷
- Profit: moderniseren van de economie ter behoud van de concurrentiekracht

De thema's zijn tijdens de workshop bediscussieerd aan de hand van de volgende vragen:

- Welke ambitie(s) en doelstellingen kunnen voor het vraagstuk worden vastgesteld?
- Wat zijn doelgroepen; op wie richt -de oplossing van- het vraagstuk zich?
- Welke oplossingen en initiatieven zijn er om het vraagstuk aan te pakken en doelstellingen te verwezenlijken?
- Welke partijen zijn hierbij nodig; wie heeft welke rol in de uitvoering van initiatieven?

Uit de workshops is een aantal aandachtsgebieden en mogelijkheden naar voren gekomen ter versterking van de duurzame ontwikkeling van de Amerstreek. Deze aandachtsgebieden worden hieronder geïntroduceerd. Rabobank Amerstreek acht deze thema's kansrijk om in concrete initiatieven te vertalen. De bank daagt partijen in de regio uit om gezamenlijk een agenda van concrete duurzaamheidsinitiatieven op te stellen.

Investeren in vrijwilligerswerk

Op het punt van sociale cohesie loopt de Amerstreek achter bij het Nederlands gemiddelde. Dit heeft een sterk negatieve invloed op de sociale duurzaamheid van de regio. Het relatief lage aantal vrijwilligers is debet aan de lage waardering van sociale cohesie. Dit is een op het eerste oog opvallend gegeven voor een regio waar het verenigingsleven van oudsher bloeit. In de Amerstreek zijn diverse carnavals- en muziekverenigingen actief. Dergelijke verenigingen zijn echter sterk lokaal gericht en draaien op een steeds kleinere 'harde' kern van vrijwilligers. Van een gebrek aan vrijwilligers bij tijdelijke evenementen lijkt geen sprake te zijn. Muziekevenementen als Parkfeest zijn succesvol en drijven op een enthousiaste inzet van vrijwilligers. De schaarste aan vrijwilligers lijkt zich dan ook vooral te concentreren op terreinen als zorg en welzijn, waar veelal ook een meer structurele inzet wordt verlangd. Dergelijk vrijwilligerswerk is bovendien minder 'sexy' en mentaal zwaarder dan het (voor bepaalde tijd) betrokken zijn bij de organisatie van festivals en evenementen.

¹⁷ Tijdens deze workshop is ook ingegaan op het vraagstuk hoe de milieudruk van huishoudens en bedrijven in de regio kan worden verminderd via energiebesparing en het gebruik van duurzame energiebronnen.

De inzet van vrijwilligers komt in de toekomst alleen nog maar verder onder druk te staan. Nu al zorgen de economische crisis en de hoge arbeidsparticipatie voor minder ruimte en enthousiasme onder de bevolking voor vrijwilligerswerk. Ook achterliggende culturele ontwikkelingen, zoals de individualisering en het materialisme, spelen mee. Tegelijkertijd vormt de bekostiging van verenigings-, culturele en zorgactiviteiten een groeiend probleem, vanwege overheidsbezuinigingen en de vergrijzing. De vraag is dan ook hoe een afname van de maatschappelijke participatie onder inwoners kan worden voorkomen en het vrijwilligerswerk op voldoende steun kan blijven rekenen. Het komt er in het algemeen op neer dat het vrijwilligerswerk zich beter zal moeten organiseren en professionaliseren. De wijzen waarop komen hierna aan de orde.

Toekomstige vrijwilligersinzet vereist professionalisering

Vanwege toenemende drukte en economische onzekerheid zijn huishoudens met kinderen en betaald werk steeds lastiger te bereiken voor vrijwilligerswerk. Maar er zijn ook groepen die voor vrijwilligerswerk nog bereikt kunnen worden. Het gaat om mensen die meer kunnen en veelal ook willen (blijven) participeren in de maatschappij, zoals de groeiende groep ouderen, jongeren en sociaal kwetsbaren. Ook in deze regio neemt het aantal eenpersoonshuishoudens, vaak met een oudere bewoner, in de toekomst verder toe. Deze mensen kunnen hun tijd doorgaans flexibeler indelen en hebben behoefte aan een sociaal leven buiten het huishouden om. Het gaat erom deze groepen **beter te bereiken** en voor vrijwilligerswerk te interesseren. Professionalisering van communicatie en marketing gericht op de vrijwilligersmarkt van de Amerstreek als geheel is van belang voor bewustwording, bekendheid en zichtbaarheid van vrijwilligerswerk onder de regionale bevolking. Dit heeft deels te maken met de inzet van contactkanalen, zoals social media, deels met het aantrekkelijker maken van vrijwilligerswerk door zich meer in de wensen van potentiële vrijwilligers in te leven en vrijwilligerswerk beter te 'verkopen'.

Het verkopen betekent, gezien de verzakelijking van de maatschappij, het **aantrekkelijker maken** van vrijwilligerswerk door meer rekening te houden met de wensen van potentiële doelgroepen. Dit betekent onder andere vrijwilligerswerk:

- Meer afgebakend aanbieden in termen van tijdsbestek en doelstelling
- Meer organiseren in sociaal en teamverband
- Inrichten als een interessante investering in de ontwikkeling en arbeidsmarktkansen voor de vrijwilliger
- vergezeld laten gaan van een tegenprestatie.

Een *afbakening* van het werk in tijd en opdracht biedt de vrijwilliger meer overzicht en maakt het commitment helder en relatief beperkt. Dit verlaagt de drempel om te participeren. Vooral jongeren zijn eerder voor vrijwilligerswerk te porren als ze het in *teamverband* (met bekenden) kunnen doen. Ze hebben zo minder schroom en het biedt uitzicht op meer plezier in het werk. Niet alle vrijwilligerswerk (zoals een-op-een zorgtaken) leent zich even goed voor uitvoering in groepsverband en groepsorganisatie vergt ook meer afstemming en onderling aanpassingsvermogen.

Dat geldt bijvoorbeeld voor veel vormen van zorg- en welzijnswerk. Voor jongeren is het ook interessanter wanneer ze grotendeels *autonoom* kunnen werken en het vrijwilligerswerk een concrete opdracht behelst. Eigen verantwoordelijkheid en het bereiken van een concreet eindresultaat maken niet alleen de uitvoering van het werk interessanter, het maakt het werk ook relevanter om aan het CV toe te voegen. Het vorige criterium geeft al aan dat volstrekt belangeloos vrijwilligerswerk steeds moeilijker te slijten is. Het moet de opstap of een ingang bieden naar andere functies of werkzaamheden. Of de vrijwilliger moet ook zelf klant van de organisatie kunnen zijn, zoals bijvoorbeeld een medewerker van een festival er zelf bij kan zijn. Ook hiervoor geldt dat met name vrijwilligerswerk in zorg en welzijn zich hier minder goed voor lenen.

De groeiende schaarste aan vrijwilligers en dalende subsidies noopt organisaties ook tot verzakelijking door efficiencyverbetering. Een voor de hand liggende manier is het bundelen van capaciteiten en middelen. Verenigingen en organisaties werken doorgaans vrij solitair, wat zorgt voor een sterke versnippering van het landschap van vrijwilligerswerk. Organisaties ontkomen er niet aan de **krachten** meer te **bundelen**. Dit betekent niet automatisch dat een deel zichzelf moet opheffen. Het gaat er in de eerste plaats om dat men gebruik maakt van elkaars capaciteit en faciliteiten. Op die manier kan worden bespaard op huisvesting, zijn voorzieningen gezamenlijk financieel op te brengen en kan men van elkaars mankracht gebruik maken op piekmomenten. Een grote drempel hierbij vormen traditie en mentaliteitsverschillen van verenigingen. De dorps- en historische gebondenheid zullen deels moeten plaatsmaken voor pragmatisme en een open houding voor samenwerking. Vanuit gemeentelijke overheden kan dit proces worden gestimuleerd en gefaciliteerd. De organisaties moeten de samenwerking uiteindelijk zelf vormgeven en gaan uitvoeren. De meest perspectiefrijke initiatieven ontstaan immers van onder af en zijn niet van bovenaf door instanties verzonnen. Het verhogen van de participatie in vrijwilligerswerk dient ook primair vanuit de grotere organisaties te gebeuren. Zij hebben de beste toegang tot het vrijwilligerspotentieel en hebben een groot bereik onder de bevolking. Kortom, ook voor de werving van vrijwilligers is schaal van belang.

**'Zes muziekverenigingen in gemeente Drimmelen gaan samen muzikanten opleiden'
(OmroepBrabant 23-8-2012)**

Als er gekort wordt op subsidies, moet je soms creatief zijn. Zo hebben de zes harmonieën en fanfares in de gemeente Drimmelen ook gedacht. Omdat de gemeente fors bezuinigt op de muziekschool, gaan de muziekverenigingen nu zelf muzikanten opleiden.

In Wagenberg werd donderdagavond een convenant getekend door de zes muziekverenigingen. In het convenant staat een plan dat uit nood geboren is. Omdat er geen subsidie is voor de muziekschool zou muziekles voor leden van de verenigingen te duur worden. De verenigingen hebben nu besloten mensen zelf op te leiden.

Bijzondere samenwerking

De samenwerking binnen de gemeente is bijzonder, omdat tot op heden de fanfares en harmonieën eigenlijk weinig met elkaar hadden. Maar zo zegt de nieuwe overkoepelende voorzitter van de zes Guus Neefs: "Dan zie je dus dat door zoiets de verenigingen ineens samengebracht worden en dat er iets moois ontstaat."

De lessen gegeven door de zes verenigingen zijn inmiddels al begonnen.

Sociaal zwakkeren niet vergeten

In elke samenleving, ook in deze regio, leeft een groep geïsoleerde mensen die maar zeer beperkt of niet mee kan komen in de maatschappij. Het gaat daarbij doorgaans om de armsten en sociaal zwaksten, veelal met een sterke fysieke of mentale beperking. De geschiedenis leert dat deze groep van achterblijvers er eigenlijk altijd is geweest en de maatschappij er tot dusver niet in is geslaagd iedereen een volwaardige plaats te geven. Het gaat om mensen die enerzijds uit hun isolement zouden kunnen komen wanneer ze laagdrempelig en naar vermogen vrijwilligerswerk zouden kunnen doen. Anderzijds zijn vrijwilligers nodig om met deze mensen in contact te komen, ze uit hun isolement te halen en ze meer bij de maatschappij te betrekken.

Juist in deze zware economische tijden zijn deze mensen als eerste het kind van de rekening. Het is van groot belang ook aan deze mensen voldoende aandacht te blijven schenken. Zelfs het bedrijfsleven heeft hier, ondanks de economische crisis, een verantwoordelijkheid in. Zo zou kunnen worden getracht een Beursvloer te organiseren waar sociaal zwakkeren en ondernemers met elkaar in contact komen voor het matchen van eenvoudige werkstages. Het is dan wel zaak dat de doelgroep voor een dergelijk initiatief wordt bereikt en aanwezig is. Voor beperkt mobiele mensen zou kunnen worden gekeken naar alternatieve matchingsvormen, bijvoorbeeld via 'social media' of door het organiseren van bezoek aan huis.

Voor de langere termijn is het van belang dat kinderen uit kansarme gezinnen tijdig begeleiding krijgen om ze bij de maatschappij te betrekken en zo te voorkomen dat ze in de voetsporen van hun ouders treden. Wellicht is het mogelijk elk kind voor langere tijd te koppelen aan een vrijwilliger als 'buddy'. Nagegaan kan worden of scholen en vrijwilligersorganisaties, met facilitaire steun van de gemeenten, een dergelijk buddysysteem kunnen realiseren.

Realisatie van het toeristisch product 'Amerstreek'

De gemeenten binnen de Amerstreek hebben elk het nodige op toeristisch-recreatief gebied te bieden. Versterking van het toeristisch-recreatief aanbod op het gebied van natuur- en landschap, accommodaties en cultuur is op punten nodig om 'gaten' te dichten. Zo telt de regio voldoende campings, maar ontbreekt het aan kwalitatief hoogstaand verblijfsaanbod. Hotel De Korenbeurs in Made is het enige viersterren hotel in de regio. Versterking van de toeristisch-recreatieve sector betekent echter vooral het realiseren en aanbieden van één samenhangend toeristisch product voor de Amerstreek. Door het aanbod van de afzonderlijke gemeenten te bundelen wordt het gebied aantrekkelijker voor bezoekers uit de regio die enkele dagen willen verblijven. Daar moet de groei van recreatie en toerisme vandaan komen.

Nu al ontvangt de regio de nodige weekendgasten uit onder andere België die bijvoorbeeld aan watersport en hengelsport doen. Het is echter van groot belang de versnippering van activiteiten en initiatieven te verminderen, door het 'eilanddenken' onder ondernemers en investeerders te doorbreken en meer samenwerking tot stand te brengen. Te beginnen met de minst lastige en verstrekkende vormen van samenwerking: het verbeteren van kennisuitwisseling en het stroomlijnen van (promotionele en pr-) belangen. Samenwerking op het niveau van

productontwikkeling en investeringen is een volgende stap.

Toeristische regiopromotie opzetten

Promotie van het toeristisch product 'Amerstreek' is gebaat bij een breed gedragen slogan als uiting van een consistente regiomarketing. Een Amerstreek brede promotie richt zich op de dragers van het toeristisch-recreatieve aanbod in -de diverse gemeenten binnen- de regio en slaagt erin om die aantrekkelijke elementen met elkaar te verbinden.

De dragers van het toeristisch-recreatief aanbod in de regio zijn:

- Biesbosch
- Historische stad Geertruidenberg
- Landgoederen en bossen rond Oosterhout
- Polders in Drimmelen
- Golfterreinen
- Jachthavens voor watersport

In deze regiomarketing moeten deze kernkwaliteiten van het gebied -polders, bossen, water en historische stad- centraal staan.

De ondernemers moeten het initiatief voor regionale samenwerking zelf nemen. Bij voldoende draagvlak vanuit de ondernemers, kunnen vervolgens gemeenten en de VVV ondersteuning bieden op het gebied van communicatiekennis en mede organiseren en eventueel financieren van communicatiedragers, zoals een website.

Blijven investeren in natuur en landschap

De Amerstreek wil zich sterker ontwikkelen en profileren als interessante regio voor recreanten en toeristen. Het algemene beeld dat uit de Triple P monitor naar voren komt, is dat deze regio niet meer te bieden heeft op het gebied van natuur, cultuur en landschap dan andere regio's in ons land. De kwaliteit van de natuur en het aanwezige landschap is niet van de een op de andere dag te veranderen. Het zijn grotendeels gegevenheden. Hierin blijven investeren is echter wel belang. Ze bepalen voor een groot deel de aantrekkelijkheid van de regio voor toeristisch-recreatief bezoek. In dat kader past bijvoorbeeld de ontwikkeling van Landschapspark Oosterhout-Breda, waarmee diverse organisaties gezamenlijk streven naar een duurzame ontwikkeling van het gebied, met de nadruk op groene functies om een groene buffer tussen beide gemeenten te behouden. Een ander voorbeeld is het gebied tussen Rijen en Oosterhout (Markkanaal), waar eveneens een landschapspark wordt nagestreefd. En in de Biesbosch blijven investeringen ter verhoging van de natuurkwaliteit ook van belang, zoals bijvoorbeeld in het verhogen van het waterpeil door waterbouwkundige ingrepen.

Naar een toeristische Jaarkalender Amerstreek

In de regio wordt door het jaar heen een keur aan aansprekende activiteiten georganiseerd. Voorbeelden hiervan zijn de Biesbosch streekdag en de havenfeesten. Deze activiteiten trekken zowel jong als oud publiek. Tijdens de Biesbosch streekdag

worden ook streekproducten aan het publiek aangeboden (in samenwerking met agrariërs). Het is van belang dat in de aanloop naar een activiteit alle aandacht vanuit de regio hierop wordt gevestigd. Daarvoor is het nodig dat alle partijen van elkaar weten met welke festiviteit of evenement ze bezig zijn en wat er op de planning staat. Een regionaal geregisseerde en gecommuniceerde jaarplanning zorgt ervoor dat activiteiten regiobreed onder de aandacht worden gebracht en er een logische volgorde ontstaat in de evenementenagenda, zonder dubbels en overaanbod. Een regionaal afgestemde communicatie houdt bijvoorbeeld ook in dat het publiek tijdens een evenement al even wordt gewezen op het eerstvolgende evenement dat in de Amerstreek zal plaatsvinden.

Een 'energieneutrale' Amerstreek als ambitie

Uit de Triple P monitor blijkt dat de milieubelasting per inwoner van de Amerstreek (in termen van CO₂-uitstoot) hoger is dan per Nederlander. Vooral in kleinere kernen is het energieverbruik hoger, vanwege een hogere (auto)mobiliteit en de aanwezigheid van relatief veel grotere, minder goed geïsoleerde woningen. Ook verbruiken agrarische bedrijven relatief veel energie. Werken aan ecologische verduurzaming van de Amerstreek betekent daarom het verminderen van de milieudruk door energieverbruik en CO₂-uitstoot.

Beperking van het energieverbruik en het opwekken van duurzame energie heeft betrekking op zowel woningen en (agrarische) bedrijven. In grotere kernen en wijken hebben woningbouwcorporaties het nodige woningbezit en daarmee de kans het woningbestand op grotere schaal te verduurzamen. Onder andere de energiebesparende maatregelen en realisatie van duurzame energievoorzieningen, zoals zonne-energie en aardwarmte (in nieuwbouwprojecten). Ook overheid en bedrijfsleven hebben een verduurzamingsopgave. Zo is het van belang dat nieuw- en verbouwplannen van gebouwen sterk wordt gemotiveerd door milieubelangen. Het nieuwe zwembad in Oosterhout is een mooi voorbeeld: de vervanging van drie zwembaden door één nieuw zwembad in recreatieoord De Warande blijkt, behalve financieel rendabeler, ook milieuwinst op te leveren. De economische crisis legt echter ook het spanningsveld bloot tussen milieu- en marktbelangen. Zo heeft de gemeente de strenge energievoorwaarden ten aanzien van nieuwbouwproject de Contreie voorjaar 2012 versoepeld, omwille van de exploitatie van het project en verkoopbaarheid van de woningen. Het is van belang dergelijke aanpassingen een zo incidenteel en tijdelijk mogelijk karakter te geven.

Tracht energiecoöperaties in dorpsverband op te zetten

Vooral in kleine gemeenschappen kan het verkennen van mogelijkheden voor een samenwerkingsverband voor opwekking, transport en gebruik van duurzame energie de moeite waard zijn. Dergelijke energie coöperaties opereren namelijk vaak op een laag geografisch schaalniveau. Voordeel van een coöperatie is dat het gezamenlijk beheren van windmolens, kopen van zonnepanelen of opzetten van een biogasinstallatie de mogelijkheid biedt (aanloop)kosten van investeringen te delen. Bovendien zijn voor dergelijke initiatieven meer mogelijkheden voor subsidieverwerving aanwezig.

Ook in collectief verband kan de terugverdientijd van investeringen in duurzame energie nog altijd een drempel vormen voor participatie. Alternatieve financieringssystemen kunnen die drempel wellicht verlagen of wegnemen. Een mogelijk interessante optie is het zogenoemde 'Property Assessed Clean Energy' ofwel PACE-model, dat in de V.S. is ontwikkeld. Dat systeem biedt huiseigenaren de mogelijkheid hun zonnepanelen te financieren via de lokale overheid. De overheid brengt de financieringslast vervolgens jaarlijks in rekening via de OZB. Dit systeem heeft als voordeel dat de financieringslasten zijn gebonden aan de woning en een verhuizende eigenaar er dus niet langer aan vast zit. Gemeentelijke overheden zouden, bijvoorbeeld samen met de woningbouwcorporaties, kunnen verkennen of een dergelijk financieringssysteem financieel en juridisch haalbaar is.

Aandacht voor vernieuwingskracht van de economie

De Triple P monitor heeft laten zien dat op economisch gebied de Amerstreek er beter voorstaat dan op sociaal en ecologisch gebied. Het bedrijfsleven in de regio is verhoudingsgewijs winstgevend en financieel solide. De sterke productie- en op de internationale markten gerichtheid gaat gepaard met een relatief hoge arbeidsproductiviteit. Dit duidt op een gunstige concurrentiepositie. De vraag is echter hoe zeker die positie is, wanneer we het vernieuwingsgehalte van de economie in ogenschouw nemen. In de Amerstreek starten minder mensen een bedrijf, wordt er minder geïnvesteerd en zijn er minder R&D-banen dan gemiddeld in Nederland. Reden genoeg om de vernieuwingskracht van de economie centraal te stellen in de workshopdiscussie.

Werk aan pragmatische vernieuwing van de 'oude' economie

Tijdens de workshop werd de lagere innovatiekracht van het regionale bedrijfsleven onderschreven. Daarbij werd gewezen op de sterke vertegenwoordiging van 'oude' economie, zoals industrie, bouw, logistiek en agrarische sector. De Amerstreek heeft niet het vestigingsklimaat van een 'broedplaats' voor innovatieve starters, zoals grotere steden dat bieden. Het ligt dan ook voor de hand economische vernieuwing te stimuleren in de sectoren waarin de regio van oudsher sterk is: logistiek, maakindustrie, landbouw en (als opkomende economische pijler) de vrijetijdsector. De economische crisis geeft bedrijven minder armslag om te investeren. Het ligt dan ook voor de hand initiatieven voor economische vernieuwing financieel behapbaar en pragmatisch in te steken. Beter passend ook bij de mentaliteit en het gemiddeld wat lagere opleidingsniveau van het personeel in veel bedrijven. Innoveren is en blijft primair een aangelegenheid van ondernemers zelf. Het is voor ondernemers de kunst tot product- en procesvernieuwingen te komen die de kaders van de eigen bedrijfsvoering overstijgen. Juist op het snijvlak tussen bedrijfsactiviteiten valt de meeste grensverleggende vernieuwing te realiseren. Deze gedachte sluit aan bij het eerder opgemerkte belang van nauwere samenwerking tussen ondernemers in de toeristisch-recreatieve sector. Een voorbeeld van vernieuwingsgerichte samenwerking is die in de Oosterhoutse retailsector.

MKB, blij investeren in je personeel

Vernieuwen van bedrijfsprocessen en productenontwikkeling slaagt alleen met de aanwezigheid van goed opgeleid en kundig personeel. Naast de soms noodzakelijke ingrepen in het personeelsbestand, dient het MKB voldoende te blijven investeren in zijn medewerkers. Ondanks de economische crisis dreigt voor de middellange termijn een structurele schaarste aan personeel op de regionale arbeidsmarkt. De huidige hoge arbeidsparticipatie en de voorziene vergrijzing van de bevolking, zoals in de Triple P Monitor vastgesteld, zijn een teken aan de wand. De groeiende personeelsschaarste zal zich vertalen in een sterkere concurrentie om talent met bedrijven en instellingen die in de naburige regio's zijn gevestigd. Het MKB in de Amerstreek moet zichzelf daarom aantrekkelijk maken en houden op de arbeidsmarkt. Een extra uitdaging is het aanboren van het relatief grote arbeidspotentieel onder vrouwen en 50-plussers. Vooral bedrijven met de nodige fysieke arbeid zullen -hun werkorganisatie- moeten innoveren om ook voor deze groepen mensen aantrekkelijk te worden.

Om bij hoger opgeleiden in beeld te blijven, is het van belang dat het MKB carrièreperspectieven biedt. Anders vertrekken jongeren naar grotere bedrijven en instellingen in de steden. Samenwerking in het MKB op het gebied van traineeships en scholingsprogramma's is een manier om de strijd met het grootbedrijf om de gunst van de hoger opgeleide serieus te kunnen aangaan.

Verken ontwikkelingsperspectief dienstensector

Traditioneel is het vestigingsklimaat in de Amerstreek gericht op fysieke economische activiteiten die veel ruimte behoeven, zoals industrie en logistiek. Deze sectoren zijn immers van oudsher van groot belang voor de welvaart in de regio. Investeren in -verduurzaming van- bedrijventerreinen en de fysieke infrastructuur blijft ook voor een zich vernieuwend bedrijfsleven van belang. Met name de gemeenten Drimmelen en Geertruidenberg bieden tot dusver relatief weinig vestigingsmogelijkheden aan kleinschalige dienstverlenende bedrijven. Gemeente Geertruidenberg tracht wel op de markt van creatieve dienstverleners in te spelen door in te zetten op transformatie van de voormalige showroom van Louwman & Parqui en de monumentale Dongecentrale naar een bedrijfsverzamelgebouw. De vraag is of hiermee (voldoende) op groeikansen voor dienstverlenende bedrijvigheid wordt ingespeeld, doordat groeiende dienstverleners zo voor de regio behouden kunnen blijven en potentiële vestigers deze regio in het vizier krijgen.

Inzicht in de markt(potenties) voor zakelijke dienstverlenende bedrijven in de regio is van belang om te kunnen bepalen of en zo ja hoe vestigingsmilieus voor kleinschalige dienstverleners onderdeel moeten uitmaken van het Amerstreek-brede beleid voor bedrijfshuisvesting, zoals dat recent is uitgewerkt in de nieuwe regionale bedrijventerreinvisie¹⁸.

¹⁸ Ecorys (2012), Bedrijventerreinvisie Amerstreek.

Bouwen aan communities

Een aantal van de voornoemde aandachtsgebieden hebben een gemeenschappelijke deler: de vertaling in concrete initiatieven vraagt om samenwerking op regionaal niveau. Regionale samenwerking is een randvoorwaarde voor een verdere duurzame ontwikkeling van de Amerstreek. Het is dan ook van belang aan regiobrede communities te bouwen en wel met betrekking tot achtereenvolgens:

- Het toeristisch-recreatieve cluster
- Duurzame energie coöperaties
- De retailsector
- Vrijwilligerssector

De uitdaging is deze communities meer te laten worden dan louter verzamelpunten van kennis en informatie. Idealiter vormen de communities samenwerkingsverbanden voor het daadwerkelijk realiseren van initiatieven.

Denk bij de toeristisch-recreatieve sector aan het gezamenlijk ontwikkelen en aanbieden van arrangementen en het gezamenlijk organiseren van evenementen. Bij duurzame energie coöperaties zijn communities niet alleen voor afzonderlijke coöperaties relevant. Samenwerking tussen het groeiend aantal coöperaties evenzeer van belang. Dergelijke samenwerking kan zich bijvoorbeeld richten op gezamenlijke inkoop van materieel voor energieopwekking en mogelijk ook op bundeling van de afzet van energie(overschotten). Een regionale retailcommunity is van meerwaarde om de regionale detailhandelsstructuur te versterken. Dit begint bij een -door gemeentelijke besturen- getrokken initiatief voor een regionale detailhandelsvisie. Een retailcommunity op het niveau van de Amerstreek heeft als voordeel dat het winkelprofiel van de afzonderlijke kernen op elkaar kan worden afgestemd. Bijvoorbeeld op het gebied van promotie van winkelcentra, de afstemming van evenementen tussen centra en mogelijk zelfs de uitwisseling van winkelfuncties door een kernoverschrijdend verplaatsings- en winkelvastgoedbeleid. Tot slot kan een community voor de vrijwilligerssector zich bijvoorbeeld richten op uitwisseling van vrijwilligers tussen organisaties, regionale promotie van vrijwilligerswerk, het organiseren van matchingevents, enzovoorts.

Rabobank Amerstreek vindt het bouwen aan communities van belang om duurzaamheidsvraagstukken in regionale samenwerkingsverbanden aan te pakken. De bank is dan ook geïnteresseerd om waar mogelijk de realisatie van communities te ondersteunen.

Bijlagen

Variabelen en bronnen Triple P Monitor

Kenmerk	Bron
PEOPLE	
samenstelling bevolking	
afhankelijkheid (% niet-bijstandsgerechtigden)	ABF
opleidingsniveau (% hoogopgeleiden)	ABF
jeugdigheid (% 25-)	ABF
bevolkingsdynamiek (groei%)	ABF
sociale cohesie	
betrokkenheid (opkomst% verkiezingen)	ABF
consensus (% niet-protestpartijen)	ABF
maatschappelijke participatie (% vrijwilligers)	CBS
criminaliteit (misdrijven / inwoner)	ABF
werk en voorzieningen	
bereikbare arbeidsplaatsen	ABF
bereikbaarheid basisvoorzieningen	CBS
gemiddelde bedrijfsomvang (banen / bedrijf)	ABF
voorzieningengraad detailhandel (vkp / bedrijf)	ABF
voorzieningengraad vrije tijd (hor sprekr / bedrijf)	ABF
woonomgeving	
aandeel woonoppervlakte (opp wonen etc / totaal)	ABF
aandeel recreatieruimte (opp recreatie / totaal)	ABF
gemiddelde WOZ-waarde woning	ABF
stedelijkheid (adressendichtheid)	CBS
vraagprijzen woningen (per m ²)	Huizenzoeker.nl
PROFIT	
welvaartscreatie	
arbeidsproductiviteit (BTW / arbeidsvolume)	BER
RTV (winst tov vermogen)	BER
solvabiliteit (eigen vermogen / balanstotaal)	BER
economische dynamiek (groei% wgl)	ABF
vernieuwing	
R&D (banen ICT, R&D / totale werkgelegenheid)	ABF
verjonging (startende ondern / potentiële bb)	KvK
investeringsratio (investeringen / BTW)	BER
vestigingssaldo (oprichtingen, vestiging, vertrek)	KvK
bevolking als arbeids- en afzetmarkt	
bereikbare (beroeps)bevolking	ABF
koopkracht (inkomen / hh)	ABF
arbeidsparticipatie (werkzame bb / bevolking)	ABF
activiteit (indeling totale bevolking mbt participatie)	ABF
productiefactor	
gebruiksruimte werken (opp bedrijven etc / totaal)	ABF
agrarische ruimte	ABF
ruimte grondstoffenwinning	ABF
gemiddelde WOZ-waarde commercieel vastgoed	ABF

PLANET	
natuur	
versnippering landschap (opp natuur en ggb agrarisch / totaal)	ABF
groei areaal natuur (%)	ABF
variatie flora (hogere planten / ha)	Floron
reservaatfunctie flora (bedreigde planten / ha)	Floron
cultuurhistorie	
stedenschoon (beschermd gezichten / ha)	OCW
monumentdichtheid (monumenten / ha bebouwd)	OCW
cultuurhistorische kenmerkendheid (cult.hist elementen / ha)	PBL
milieudruk economie	
werkgelegenheidsdichtheid (banen / ha)	ABF
ruimtebeslag bedrijven (opp terrein / bedrijven)	ABF
CO ₂ -uitstoot bedrijfsleven (CO ₂ -uitstoot / banen)	SenterNovem
CO ₂ -uitstoot verkeer (CO ₂ -uitstoot / weglengte)	SenterNovem
milieudruk bevolking	
bevolkingsdichtheid (bevolking / ha)	ABF
ruimtebeslag wonen (woningen / woonoppervlak)	ABF
CO ₂ -uitstoot bevolking (CO ₂ -uitstoot / bevolking)	SenterNovem

Toelichting bronnen

ABF: ABF Research.

CBS: Centraal Bureau voor de Statistiek.

BER: Bedrijfseconomische cijfers gebaseerd op de balans en verlies- en winstrekening van bedrijven die in de boeken staan bij Rabobank.

KVK: Kamer van Koophandel.

Floron: Stichting Floron, coördineert het floristisch onderzoek in Nederland.

OCW: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

PBL: Planbureau voor de Leefomgeving.

SenterNovem: SenterNovem is nu onderdeel van Agentschap NL.

Voetnoten

ABF (2012). VastgoedMonitor. Delft.

CAB (2011), Leven in de leegte - Leefbaarheid in Noord-Groningen anno 2010. Groningen.

CBS (2012), Statline (2012). Voorburg/Heerlen.

CBS (2010), Rapportage "Sociale Samenhang". Voorburg/Heerlen.

Ecorys (2012), Bedrijventerreinvisie Amerstreek. Rotterdam.

KICH (2012), Online databas: www.kich.nl.

LISA (2012), Werkgelegenheidsregister. Enschede.

NICIS (2010), Stad en land. Den Haag.

Randstedelijke Rekenkamer (2011), 'Vitaal Platteland – Leefbaarheid en sociaal-economische vitalisering van het platteland in de Randstad. Amsterdam.

WNF (2012), Living Planet Report 2012. Gland, Zwitserland.

WUR (2011), Monitor Duurzaam Voedsel 2011. Wageningen.

Deelnemers interviews en workshops

Interviews

Mevr. M. Vos	-	wethouder gemeente Drimmelen
Dhr. A. Smit	-	wethouder gemeente Geertruidenberg
Dhr. M. Willemsen	-	wethouder gemeente Oosterhout

Workshops

<i>Naam</i>	<i>Naam bedrijf/organisatie</i>
Planet	
Gerard van Beek	Zwaluwe bouw
Christian Brouwers	Satelliet Meubelen B.V.
Cees van Gelderen	Rabobank Amerstreek
Gerben van der Harst	Rabobank Amerstreek
John van Vught	EGLO Verlichting Nederland B.V
Paul Wesel	Landgoed Bergvliet
Paul van der Westen	MKB Oosterhout
Profit	
Ingrid Grootcholten	W.B.M. Grootcholten Matricaria
Leon Brinks	CleanDrinks Breda & De Opening
Leon van Rijthoven	Stichting Duurzaam Drimmelen
Aaik Rodenburg	Rodenburg Biopolymers
Bert Schuur	Stichting Duurzaam Oosterhout
Herre Wynia	Rabobank Amerstreek
People	
Dianne Bekker	GO BV
Maud Brouns	Rabobank Amerstreek
Cock Gorisse	Historicus, uitgever
Johan Halters	Stichting Streekontwikkeling Biesbosch
Theo Peeters	Theek 5
Paul Verhoef	Young Generation
Lilian van der Wiel	Gemeente Drimmelen
René de Wit	De Wit Bedrijfsjuristen

Colofon

Titel:

Samen werken aan een duurzame Amerstreek

Ondertitel:

Triple P Monitor: onderzoek naar de duurzaamheid in de Amerstreek

Auteur:

Sergej Bulterman
Bureon

Redactie:

Rogier Aalders
Rabobank Nederland

Publicatiedatum:

December 2012

In opdracht van:

Rabobank Amerstreek

Contact:

Rabobank Amerstreek
Afdeling Coöperatie, Communicatie en Marketing
Postbus 56
4900 AB Oosterhout
info@amerstreek.rabobank.nl
(0162) 588 100

© Rabobank Nederland, 2012

Niets uit deze publicatie mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande toestemming van Rabobank Nederland.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print, microfilm or any other means without written permission by Rabobank Nederland.